Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

…азмнай 1921 оной …рин 21-һээ гарана. | № 264 (18587) | 1990 оной ноябриин 17, суббото | Сэн 3 мун.

КПСС-эй Буряадай республиканска организациин XXXV конференци

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

1990 оной ноябриин 16-да Улаан-Үдэдэ XXXV …спубликанска партийна конференциин түгэсхэлэй …та эхилээ.

Партиин ветерануудай, республикын арадай ажа… элдэб һалбаринуудай ба соёлой түлөөлэгшэд …жалай түрүүшүүлэй дундаһаа олон бүлэг ком…нистнууд, партийна, совет, ажахын зургаануу… хүтэлбэрилэгшэд делегадуудтай хамта конфе…нциин хүдэлмэридэ хабаадана.

КПСС-эй рескомой нэгэдэхи секретарь Л. В. По…пов конференциие нээһэн байгаа.

…ээнэй урда тээ һунгагдаһан конференциин хү…бэрилхы зургаануудай: Президиумэй, секрета…адай, мандатна ба редакционно комиссинуудай …эмжэ түлөөлэлгэнүүдые конференциин делега…д батадхаба.

Конференциин хоёр шатын хоорондо делегадуудай бүридэлдэ болоһон хубилалтанууд тухай мандатна комиссиин түрүүлэгшэ П. А. Чукреев мэдээсэбэ.

Конференциин зүблэхэ зүйлнүүд баталагдаа:

1. КПСС-эй республиканска комитедэй тоосоон.
2. КПСС-эй Буряадай республиканска организациин ажал ябуулгын Программа тухай
3. Республиканска партийна организациин ревизионно комиссиин тоосоон
4. КПСС-эй республиканска организациин хиналтын (ревизионно) комиссиин Дурим тухай
5. КПСС-эй республиканска комитедэй нэгэдэхи секретарие һунгалга
6. КПСС-эй республиканска организациин хиналтын (ревизионно) комиссиин түрүүлэгшые һунгалга
7. КПСС-эй республиканска комитедые һунгалга
8. Республиканска партийна организациин хиналтын (ревизионно) комиссие һунгалга.

КПСС-эй рескомой тоосоогоор, мүн республиканска партийна организациин ажал ябуулгын Программаар элидхэл хэхын тула КПСС-эй республиканска комитедэй нэгэдэхи секретарь Л. В. Потаповта үгэ үгтэнэ.

Республиканска партийна организациин ревизионно комиссиин тоосоото элидхэл комиссиин түрүүлэгшэ М. Г. Намсараев хэһэн байна.

Тоосоото элидхэлнүүд болон КПСС-эй республиканска организациин ажал ябуулгын Программа тушаа үгэ хэлэлгэ эхилээ.

КОММУНИС ПАРТИИЕ ШЭНЭЛЭЛГЭ— МҮНӨӨ ҮЕЫН ШУХАЛА ЗОРИЛГО

КПСС-эй Буряадай рескомой нэгэдэхи секретарь Л. В. Потаповай элидхэл

…ууд! Республиканска …а тоосоото һунгалтын … конференциин түрүү…таһаа хойшо үнгэрһэн …итическэ ехэ удха ша…үйлэ хэрэгүүдээр баян …

…эй XXVIII" съезд пер…эшэлэлгэдэ шухала шата … үгөө.

… партиин һандаран та…ые сараа, хүбилгэн шэ…ин; социалис шэлэлгын …шугамда үнэн сэхэ бай…батадхаа, эрхэтэнэй эб…ба нэгэдэлгын үзэл сур…бжүүлээ ха юм. Тэдэ…бэелүүлхэдээ, общество …дээрээ иимэ зам гатал…оно: политическэ ажа…даа — нэгэ партийна …һаа олон партийна бай…үйлэдбэриин харилсаа… талаар — олон түхэл …экономикодо, гүрэнэй …алтын талаар — дээрэ…онхилогдодог гүрэнһөө …шэ эрхэтэй республи…эй Союзда орохо байна …

…бликанска комитет, … дүнгүүдые зүбшэн … тэрэнэй шиидхэбэри… ажал ябуулгынгаа про… болгон абаһан байха …

…тэрэшээлэн РСФСР-эй …иин эмхидхэн байгуул…ездын шиидхэбэринүүд …даһан, хүтэлбэри бол…һан, тэдэниие респуб… партийна организа…р бэелүүлхэ талаар то… хэмжээнүүд зохёон та…н байна.

…эн хүдэлмэри тухайгаа …доо, тэрэмнай полити… ба экономическа орёо …элтэй оршон байдалда …дадаг байгаа гэжэ тэм…е хүсэнэб. Хубилган шэ…ын ябуулганууд орон …ай хүшэр хүндөөр, зүри… арсалдаатайгаар бэе…жэ байнхай. Общест…мократизацилгын һүү…кономикодохи, социаль…беридахи, арадай һүү…далай, нацинууд хоо… харилсаануудай байда…өөл һайжархагүй ушар … бшуу.

… эрхэ байдалда элдэб …ционно хүсэнүүд ябуул…эбхижүүлнэ. Тэдэ оро…соод байһан бэрхэшээл…далые һамбаашалан хэ… һандаргахы ябуулга… эмхидхэдэг байха юм. … тэдэ политическэ ор…байдалһаа КПСС-ые гар… социалис үзэл сурталые, …зм-ленинизмын һургаа… болгохо гэжэ хүсэнэ … Эдэ бүгэдэ — ямаршье … хамаагүй, политическэ … түйлаха һэдэлгэтэй. со…нда эсэргүү нэгэдхэгдэ…буулганууд хадаа капита… һэргээхэ гэһэн холын …ай зорилго табидаг бай…

…лигнүүдэй шаг шууяанай, … мэдээсэл тараадаг за…эрэгсэлнүүд дотор пар…тууха болон политикые …на худалаар тунхаглал… байдалда хүнүүдэй бо…байгаа юумые ойлгохонь … болоно ха юм. Зарим … иимэ политикын арад …эсэргүү удхые юрэ ойл… иимэ шэнгаар хэлэгдэ…рануудай хойнопсо де… хажа ошохо ушарнууд дайралдана.

Иимэ эрхэ байдалда КПСС-эй ресском, мүнөөнэй, эрилтэнүүдые хараада абажа, өөрынгөө хүдэлмэрие хубилгаха, амин шухала асуудалнуудые шиидхэхэ талаар зүлан сэхэ хараа бодолоо тодорхойлхо, үсэд нэтэрүүгээр бэелүүлхэ, ажалша хүнэй аша туһада тодорхой ажал хэрэгүүдтэ хүсэеэ нэгэдүүлхэ, бүтэмжэтэй, бодото байдалһаа үндэһэтэй хараа бодолнуудтай хүсэнүүдтэй нэгэдэхэ гэжэ оролдодог байгаа.

Тоосоото үе соо рескомой хэһэн хүдэлмэри тухай элидхэхыемни зүбшөөгыт.

Үнгэрһэн үе соо республикын партийна организаци дотор байгууламжын ба шанарай талаар горитой ехэ хубилалтанууд болоо гээшэ. Партийна организациин болон партийна органой нэрэ хубилгагдаа. Тиигэжэ тэдэ мүнөө республиканска болобо гээшэ. Энэмнай тэдэнэй статусые дээшэлүүлнэ ха юм.

Мүнөө тоосожо байгаа областной комитет 1988 оной декабрьда һунгагдаһан юм. Тэрэ сагһаа хойшо бюрогой бүридэл нилээд шэнэлэгдээ. Гаража ошогшодой орондо нүхэд Потапов Л. В., Саганов В. Б., Булдаев С. Н. һунгагдаһан байна. Табан секретарьнарай дүрбэниинь мүнөө хүдэлжэ байна, тэдэнэй хоёрынь байгша оной апрель, май һарануудта үнгэрһэн пленумүүд дээрэ шэнээр һунгагдаһан юм. Тоосоото үе соо республиканска комитедэй болон республикын партийна организациин байгууламжын бүхы шатануудай хүдэлмэриин гурим ба онол аргануудые шэнэлэлгэтэй холбоотой нэгэн бүхэли олон асуудалнууд шиидхэгдэдэг байгаа. СССР-эй, РСФСР-эй, Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай һунгалта эмхидхэлгэтэй, засагай нютагай зургаануудые байгуулгатай холбоотой асуудалнуудые шэнээр шиидхэхэ баатай болоһон байһабди. КПСС-эй XXVIII съездэ, РСФСР-эй Компартиин эмхидхэн байгуулгын съездэ бэлдэхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулагдаа.

Буряадай гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлгые, тэрэнэй шэнэ нэрые — РСФСР-эй бүридэлдэ орохо Буряадай Совет Социалис Республикын нэрые республикын Верховно Соведтэ зүбшэн хэлсэлгэ, баталан абалга хадаа республикын ажабайдалда түүхэтэ үйлэ хэрэг болоһон байна бшуу. Эдэ бүхы асуудалнууд республикын коммунистнуудай, рескомой, бюрогой эдэбхитэй хабаадалгатайгаар шиидхэгдэдэг байгаа. Совет, ажахын зургаануудай болон ниитын эмхинүүдэй эрхэ, үүргануудые бодото дээрэнь амярлахын тула бүтэмжэтэй алхамуудые секретариат хэһэн байна. Зонхилолго-захиралтын үүргануудһаа сүлөөржэ, республиканска комитет бодото дээрээ политическэ орган болохо, ажахын зорилгонуудые шиидхэлгэдэ сэхэ хамааралсаха ябадалһаа гэрэхэ гэжэ оролдодог байгаа. Рескомой бюро дээрэ гол түлэб үзэл сурталай болон эмхидхэлэй хүдэлмэриин асуудалнууд хаража үзэгдэдэг болооһэн. Тэрэшэлэн горкомууд болон райкомуудай хүдэлмэриин шэнжэ түхэл хубилһан юм. Гэхэтэй хамта байгуулалтануудые ба тэдэнэй үүргэ уялгануудые шэнэлэлгэ, бэхижүүлгэ бэлан бэшээр ябуулагдана. Президиум болон гүйсэдкомуудай хоорондохи, харин зарим газарта партийна комитедүүдтэй, харилсаанууд хүнгэн бэшээр тогтоогдодог байна гээшэ. Манайда гансашье зүришэлдэхэ бэшэ, харин үнгэрхэдөө арсалдаха үндэһэ баримтанууд үгы ха юм. Бидэнэй оролдолго нэгэл байна: хүн зоной һуудал байдал һайжаруулга.

Манай зорилго гэхэдэ, засагаа тэдэнэй бэелүүлхэдэ Соведүүдтэ бодото дэмжэлгэ үзүүлхэ ябадал болоно гээшэ.

Үнгэрһэн үе соо Соведүүдтэхи коммунистнуудай үүргэ ба харюусалга горитой ехээр ургаһан байха юм.

Соведүүдтэ нэрэтэй түрэтэй коммунистнуудай һунгагдахын тула, бодото дээрээ тэдэнэй партийна политика бэелүүлдэг байхын тула реском, нютагай партийна органууд зохихо хэмжээнүүдые абадаг байгаа.

Соведүүдэй түрүүлэгшэнэрээр һунгагдаһан КПСС-эй райкомуудай табан нэгэдэхи секретарьнар совет хүдэлмэридэ ороо, харин юһэн хүн Соведүүдтэхи өөһэдынгөө эрхэ түлөөлэлгэнүүдые болюулжа, партийна хүдэлмэридөө үлэһэн байна.

Мүнөө Верховно Соведэй 82 процентнь, харин районно Соведүүдэй 70 процентнь КПСС-эй гэшүүд болоно гээшэ. Гэбэшье тэдэ хэа хаанагүй партийна политикые нэгэн һаналтайгаар, эли тодоор бэелүүлнэ гэхын аргагүй гэжэ нюусагүйгөөр мэдэрхэ ушартай болоно.

КПСС-эй Уставтай зохилдуулан, Соведүүдтэ партийна бүлэгүүдые байгуулха хэрэгтэ ямар нэгэн шиидэнги бэшэ, аали удаа ябадал үзэгдэдэг байна бшуу.

Уставай эрилтэнүүдые бодото дээрэнь дүүргэхын тула партийна комитедүүд, тэрэ тоодо рескомшье, зүлан сэхэ, үсэд нэтэрүү ябуулга бүри ехээр эрхилхэ ушартай болоно ха. Гол шухала асуудалнуудай талаар партийна хараа бодол тухай депутат-коммунистнуудта саг үргэлжэ мэдээсэжэ байха, тэдэниие гүйсэдхэлгын түлөө тэдэнэй харюусалга дээшэлүүлхэ хэрэгтэй. Эдэ зорилгоор коммунист-депутадуудай өөрынгөө ажал ябуулга тушаа тоосоонуудые — партийна организацинууд, партийна бүлэгүүдые хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоонуудые партийна комитедүүдэй пленумүүд дээрэ шагнажа байбал таарамжатай гэжэ һанагдана.

Профсоюзуудтай харилсаануудай асуудалнууд мүн лэ шэнээр шиидхэгдэдэг байгаа юм. Профсоюзуудай дотоодын хэрэгүүдтэ хамааралсангүй, адли тэгшэ эрхын үндэһөөр тэдэнтэй харилсаануудаа байгуулха гэһэн хараа шугам реском баримталдаг болоһон байна. Ажалшадай эрхэнүүд болон хуулита аша туһануудые хамгаалгада шэглүүлэгдэһэн профсоюзуудай соведэй, профсоюзай эмхинүүдэй ажал ябуулгые партийна органууд дэмжэдэг юм. Энээнтэй хамта республикын социально-экономическа хүгжэлтэдэ, гэр байрын асуудал шиидхэлгэдэ, элүүрые хамгаалга һайжаруулгада, журам ба гурим бэхижүүлгэдэ, хүнүүдэй ажалай ба ажаһуудалай эрхэ байдал һайжаруулгада совет ба ажахын органуудтай хамта бүри ехэ ашаг үрэтэйгөөр нүлөөлхэ эрга боломжо профсоюзуудай соведтэ (Розанов Н. А.) байгаа гэжэ бидэ тоолонобди. Эдэ зорилгонуудые шиидхэхэ ябадалда профсоюзай зургаануудта хүдэлжэ байгаа коммунистнуудай харюусалга дээшэлүүлхэ ёһотой болоно. Эндэ мүн лэ партийна бүлэгүүд бүри эдэбхитэйгээр хүдэлхэ ёһотой болоно бшуу.

Тоосоото үе соо республиканска партийна организациин II пленум болон эдэбхидтэй суглаанууд үнгэрэгдэһэн байха юм. Тэдээн дээрэ эмхидхэлэй-политическэ хүдэлмэриин, республикын социально-экономическа хүгжэлтэдэ партийна нүлөөе дээшэлүүлгын шухалын шухала асуудалнууд зүбшэгдөө. КПСС-эй рескомой гэшүүдэй, гэшүүндэ кандидадуудай диилэнхи ехэнхинь эдэбхи, үүсхэл гаргадаг байгаа, бюро болон пленумүүдые бэлдэлгэдэ хабаададаг, комиссинуудай бүридэлдэ аша туһатайгаар хүдэлдэг байгаа гээшэ. Эгээл шухала асуудалнуудые бэлдэлгэдэ эдэбхитэй коммунистнууд хабаадуулагдадаг байһан юм. Илангаяа энэмнай һунгалтын урда тээхи платформо болон республиканска партийна организацич ажал ябуулгын программа зохёон табиха үедэ үзэгдэһэн байна. КПСС-эй республиканска комитедэй гэшүүдэй дундаһаа п а р т и й н а комитедэй ажал ябуулгын гол шэглэлнүүдээр табан комисси байгуулагдажа, тэдэ зохихо ажал ябуулга хэһэн байха юм. Тэдэмнай һунгагдамал органуудай үүргэ дээшэлүүлгэдэ, тэдэнэй хүдэлмэридэ демократическа ябуулгануудые хүгжөөлгэдэ бага бэшэ хубитаяа оруулаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

Гэбэшье рескомой комиссинуудай ашаг үрэтэй хүдэлмэри тухай, шиидхэбэринүүдые зохёон табиха ба бэелүүлхэ хэрэгтэ тэдэ шиидхэхы үүргэ дүүргэдэг байгаа гэжэ хэлэхэнь үшөөл эртэ байна. Комиссинуудай бүхы гэшүүд өөрынгөө уялгануудые харюусалгатайгаар, үүсхэл эдэбхитэйгээр дүүргэдэггүй байгаа гээшэ. КПСС-эй обкомой комиссинууд хүдэлмэреэ гуримшуулаагүй, олониитэдэ аша туһатай асуудалнуудые шүүжэлхэ ба дурадхалнуудые зохёон найруулха талаар эдэбхи үүсхэл гүйсэд гаргадаггүй байгаа.

Манай һанахада, комиссинуудай хүдэлмэрие эдэбхижүүлхын тула тэдэнэй түрүүлэгшэнэр—обкомой секретарьнар нүхэд Албашеев К. А., Нимаева Л. Ч. бүри ехэ юумэ хэжэ шадаха аргатай байгаа.

Тоосоото үе соо хубилган шэнэдхэлгээр бии болоһон, партийна комитедүүдтэй ажал ябуулха шэнэ түхэлнүүд: нүүдэл бюро ба семинарнууд, пленумүүд болон бюро дээрэ коммунист-хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоонууд, Рескомой үдэрнүүдые үнгэргэлгэ гэхэ мэтэ, Улаан-Үдэдэшье, мүн районуудташье ажалшадые республиканска комитедэй гэшүүдэй хүлеэн абалга хэрэглэгдэдэг байгаа.

Бюрогой болон секретариадай заседанинууд дээрэ хаража үзэгдэдэг асуудалнуудай тоо хоёр дахин шахуу хороогдоо. Хоёр жэлэй туршада КПСС-эй рескомой бюро дээрэ партиин городской болон районно комитедүүдэй юһэн, партийна эхин организацинуудай дүрбэн тоосоон шагнагдаһан, областной партийна организациин ажабайдалай бусад олон асуудалнууд хаража үзэгдэһэн байна.

КПСС-эй рескомой секретариат сэхэнхи сагаа баталан абтаһан шиидхэбэринүүдые дүүргэлгын хойноһоо хиналта ба бэелүүлгэ эмхидхэхэ асуудалнуудта хандуулдаг байгаа.

Гэбэшье республикын ниитын-политическэ ажабайдалдахи хүгжэлтын ябуулгануудые саг соонь ойлгохо, уридшалан хүдэлмэри ябуулха, үйлэ хэрэгүүдэй хүгжэлтые уридлан тухайлха шадабари рескомдо заримдаа дутададаг байгаа гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй.

Рескомой, тэрэнэй бюрогой хүдэлмэрие һайжаруулхын тула үшөөл ехэ юумэ, нэн түрүүн хараалагдаһан программанууд болон тогтоолнуудые дүүргэлгэ эмхидхэхэ талаар хэхэ хэрэгтэй болоно. Улаан-Үдэ хотын зарим партийна организацинуудта хэгдэһэн шэнжэлгэ иимэ юумэ харуулаа: партийна хүдэлмэриие хубилган шэнэдхэлгые үгэ ба хэрэг хоёрой хоорондохи алгасал буруу һүргэнэ, рескомой хэдэ хэдэн тогтоолнууд болон абаһан программанууд дүүргэгдэнгүй үлэнэ гэжэ асуугдаһан коммунистнуудай 73 процентнь тоолодог байна. Жэшээнь, «Ажабайдалай элүүр энхэ шэнжэ батадхаха талаар КПСС-эй Гусиноозерскын горкомой хүдэлмэри тухай» бюрогой тогтоол иимэ байдалда ороһон байна бшуу. Энэ тогтоолсор горкомшье мүн лэ өөрын тогтоол абаһан байна. Харин хэрэг энээнһээ сааша гараагүй.

Район дотор гэмтэ ябадал үргэдэнэ, ажалай журам муудажа үргэлжэлһөөр.

«Захааминай районд үнгэргэгдэһэн КПСС-эй рескомой үдэрнүүдэй дүнгүүдээр бэелүүлэгдэхэ хэмжээ ябуулганууд тухай», «Партида абаха ба партийна зэргэнүүдые бэхижүүлхэ талаар КПСС-эй Кабанскын райкомой хүдэлмэри тухай» нёдондо жэлдэ абтаһан тогтоолнууд болон хэдэ хэдэн бусад тогтоолнуудшье хангалтагүй муугаар бэелүүлэгдэжэ байнхай.

Тоосоото үе соо КПСС-эй реском, тэрэнэй комиссинууд, бюро партийна эхин организацинуудай үүргэ ба удха шанарые үргэхэ, коммунист бүхэнэй харюусалга болон эдэбхиие дээшэлүүлхэ асуудалнуудта анхаралаа саг үргэлжэ хандуулдаг байгаа гээшэ.

Тиигэбэшье тоосоото үе соо коммунистнуудай хубиин харюусалгын доошолһые, дотороо һанаагаа зобон, тэмдэглэхые хүсэнэб. Эхин партийна организацинуудай суглаанууд дээрэ, бюрогой заседанинууд дээрэ коммунистнуудта хамтын эрилтэ шангадхаха хэрэгтэй болоно. Энээн тухай олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ үргэнөөр тунхаглаха хэрэгтэй. Һүүлэй үедэ бидэ иимэ юумэ хэрэглэдэг болоно байнабди.

Республика доторнай мүнөө эхин 1566 парторганизаци тоологдоно, тэдэ 53 мянган коммунистнуудые нэгэдүүлдэг байна. Һүүлэй үедэ бүхы болоно байгаа юумые бүри гүнзэгыгөөр бодомжолхо, хүдэлмэридөө шэнэ хандалганууддые бэдэрхэ ябуулганууд эдэ шатануудта эхилһэн байха юм. Партийна эхин организацинуудай шэнэ үүргые тодорхойлһон XXVIII съездын шиидхэбэриин, КПСС-эй Уставай энээндэ туһа хүргэһэниинь эли ааб даа.

Коммунистнуудай эдэбхитэй хараа бодолтой байһанай, урдаа табигдаһан зорилгонуудые үсэд нэтэрүүгээр шиидхэдэг байһанай үсөөн бэшэ жэшээнүүдые дурдажа болоно. Энэмнай авиационно нэгэдэлэй, столовонуудай нэгэдэхи трестын, «Бурятагропромпроект» институдай, Кабанскын районой Байгал-Худариин, Хэжэнгын районой Могсохоной совхозуудай, Прибайкалиин районой «Прибайкалец» колхозой партийна организацинуудта хабаатай байна бшуу.

Энэ жэлдэ партийна округуудаар партиин съездын, областной партийна конференциин делегадуудые сэхэ, нюусаар дуугаа үгэхэ аргаар эрхэ анха түрүүшынхиеэ партийна эхин организацинуудта Уставаар үгтэһэн байна. Энэмнай коммунистнуудай эдэбхи горитойгоор дээшэлүүлээ.

XXVIII съездын делегадуудай 14 мандадта 76 кандидат, харин республиканска комитедэй болон хиналтын комиссиин бүридэлдэ 155-һаа дээшэ кандидатуранууд дэбжүүлэгдэһэн байна. Ушар иимэһээ съездын болон манай конференциин делегадууд хадаа эхин парторганизацинуудай ёһотойл түлөөлэгшэд гэжэ хэлэхэ мүнөө бидэ дүүрэн үндэһэ баримтатай байнабди.

Улаан-Үдэдэ, Северобайкальскда секретарьнарай Соведүүд хүдэлжэ эхилээ, партийна үгэ буляалдалгын клубууд бии болоо. Иимэ партийна байгууламжанууд парторганизацинуудай ажал ябуулгада горитой нүлөө үзүүлнэ, өөр тухайгаа мэдүүлнэ, һанамжануудыень хараада абан, шиидхэбэринүүдые абахые баадхана. Гэхэ зуура иимэ ондоо шэглэл ажаглангүй байхын аргагүй.

Зарим партийна организацинуудта бэеэ даанхай байдалай үргэдхэгдэхэдэ, коммунистнуудай эдэбхи үүсхэл дээшэлнэгүй. Эхин партийна организацинуудай секретарьнарай һуралсал эмхидхэжэ, энэ хүдэлмэриие һайжаруулха ёһотой.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

РСФСР-эй КОМПАРТИИН ЦК-гай ПЛЕНУМ

МОСКВА. (ТАСС). Ноябриин 15-да РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай Пленум хүдэлмэреэ эхилээ. Партиин республиканска, хизаарай, областной комитедүүдэй нэгэдэхи секретарьнар, хэдэ хэдэн эхин партийна организацинуудай секретарьнар, хэблэлэй хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд тэрээндэ хабаадана. Мүнөөнэй байдал, Компартиин ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд ба Россиин КП-гэй ЦК-гай байгууламжа тухай асуудалнууд зүблэхэ зүйлдэнь оруулагданхай, РСФСР-эй КП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь И. К. Полозков элидхэл хэбэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоол

РСФСР-эй ДЭБИСХЭР ДЭЭРЭХИ СЭНГҮҮДЭЙ ПОЛИТИКАТАЙ ХОЛБООТОЙ ХОЙШОЛУУЛАШАГҮЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ

«РСФСР-эй дэбисхэр дээрэ ССР Союзай зургаануудай актнуудые хэрэглэхэ тухай» 1990 оной октябриин 24-нэй РСФСР-эй Хуулиин үндэһөөр РСФСР-эй Верховно Совет иигэжэ **тогтооно:**

1. Сүлөө розничнэ сэнгүүдые тогтоолгодо, зарим эд бараанай оптово ба розничнэ сэнгүүдые нэмээлгэдэ шэглүүлэгдэһэн СССР-эй зургаануудай актнууд РСФСР-эй Верховно Соведэй тус асуудалаар тусхай шиидхэбэри баталан абтатар РСФСР-эй дэбисхэр дээрэ хэрэглэгдэхэгүй гэжэ тогтоохо.

2. СССР-эй зургаануудай шиидхэбэрээр сүлөө розничнэ сэнгүүдэй тогтоогдохо, дээшэлүүлэгдэхэ эд бараа РСФСР-эй дэбисхэр дээрэ худалдалгые 1990 оной ноябриин 15-һаа хорихо. Архиин, тамхинай зүйлнүүдые хүсэндөө байгаа сэнгүүдээр худалдаха. Тус пунктые бэелүүлгые хангаха шухала хэмжээнүүдые РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет баталан абаха.

3. 1990—1991 онуудта РСФСР-тэ үнэ сэнгүүдые бүридүүлгын ба салин хүлһэнэй политика тухай дурадхалнуудые РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет долоон хоногой болзорто РСФСР-эй Верховно Соведтэ оруулха.

4. Тус Тогтоол тухай союзна ба автономито республикануудай гүрэнэй засагай дээдын зургаануудта РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум дары түргөөр мэдээсэжэ, орон соохи экономическа байдалые тогтонижуулгын аша туһада иимэрхүү шиидхэбэринүүдые абахыень уряалха.

5. Тус Тогтоолой хоёрдохи пунктаар тодорхойлогдоһон гурим хазагайруулһан тухай материалнуудые хаража үзэхэдөө «Экономическа реформо бэелүүлхэ үедэ арадай депутадуудай Соведүүдэй болон гүйсэдхэхэ зургаануудай хоорондохи харилсаанууд тухай» 1990 оной октябриин 10-най РСФСР-эй Хуулиин 5-дахи статьяе РСФСР-эй сүүдүүд болон хуули хамгаалгын зургаанууд хүтэлбэри болгохо.

6. Тус Тогтоолые бэелүүлгые хангаха яаралтай хэмжээнүүдые РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум ба РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет баталан абаха.

7. Баталан абтаһан сагһаа хойшо тус Тогтоол хүсэндөө оруулагдаха.

8. Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ тус Тогтоолые саг дары соносхохо.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Б. М. ИСАЕВ.

Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан.
1990 оной ноябриин 14.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЫЕ ЗАРЛАХА ТУХАЙ

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум иигэжэ тогтооно:

Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй гурбадахи сессиие 1990 оной декабриин 17-до зарлаха.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. БУЛДАЕВ.

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй байшан.
1990 оной ноябриин 15.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

Республикын ой модоной ажахые хүгжөөхэ талаар габьяатай байһанайнгаа түлөө Буряадай ой модоной ажахын харьяата үйлэдбэриин нэгэдэлэй Кабанскын ой модоной ажахын Байгал-Худариин лесничествын лесничи Виктор **Игнатьевич Карелов** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай ССР-эй габьяата лесовод»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

* * *

Ой модоной промышленностиин талаар габьяатай байһанайнгаа, олон жэлэй туршада оролдосотой һайнаар ажаллаһанайнгаа түлөө «Бурятлеспром» нэгэдэлэй Селенгинскын леспромхозой хүдэлмэришэн Вагиз Рамазанович **Бикинин** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай ССР-эй ой модокой промышленностиин габьяата хүдэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө.

* * *

Залуу үетэниие хүгжэмдэ болон гоё һайханда дуратайгаар хүмүүжүүлхэ талаар габьяатай байһанайнь түлөө Хэжэнгын районой Хэжэнгын хүүгэдэй хүгжэмэй һургуулиин багша Светлана Дмитриевна **Атутовада** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай ССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

* * *

Түмэр замай транспортын мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хэрэгтэ габьяатай байһанайнь түлөө Улаан-Үдын түмэр замай транспортын техникумэй багша Александр Анатольевич **Смоленскидэ** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай ССР-эй транспортын габьяата хүдэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоо.

* * *

Хэблэлэй талаар габьяатай байһанайнь түлөө Мухар-Шэбэрэй «Ленинский путь» гэжэ районно газетын редактор Петр Григорьевич **Мурзинда** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай ССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

* * *

Барилгын талаар габьяатай байһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай ССР-эй габьяата барилгашан»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо гэбэл:

Быковский Андрей Павловичта — «Запбамстроймеханизация» трестын оньһожоруулагдамал 83-дахи колонныи начальник,

Мазур Василий Петровичто — «Запбамстроймеханизация» трестын оньһожоруулагдамал 83-дахи колонныи экскаваторай машинист.

* * *

Багшын, эрдэмэй ажал ябуулгада габьяатай байһанайнгаа түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдобо гэбэл:

«Буряадай ССР-эй эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша»

Михеев Николай Батовичта — Буряадай хүдөө ажахын институдай доцент, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат,

«Буряадай ССР-эй габьяата ветеринарна врач»

Шубин Александр Ефимовичтэ — Буряадай хүдөө ажахын институдай доцент, ветеринарна эрдэмэй кандидат.

* * *

Дээдэ гарай мэргэжэлтэдые бэлдэхэ талаар олон жэлэй туршада оролдосотой бэрхээр ажаллаһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба:

Византийский Юрий Александровичые — Буряадай хүдөө ажахын институдай кафедрые даагша, экономикын эрдэмэй кандидат,

Молоков Жалсарай Чимитовичые — Зүүн Сибириин технологическа институдай доцент, техническэ эрдэмэй кандидат,

Морозов Олег Алексеевичые — Зүүн Сибириин технологическа институдай доцент, техническэ эрдэмэй кандидат,

Очиров Николай Иннокентьевичые — Буряадай хүдөө ажахын институдай кафедрые даагша, ветеринарна эрдэмэй кандидат.

КПСС-эй Буряадай республиканска организациин XXXV конференци

КОММУНИС ПАРТИИЕ ШЭНЭЛЭЛГЭ-

[Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта].

Партийна суглаануудай үсөөн үнгэргэгдэдэг, социально-экономическа гол зорилгонуудые шиидхэлгэдэ партийна организацинуудай өөрынгөө хараа шугамые алдадаг ябадалнууд, коллективые хүтэлхэ, таарамжагүй үзэгдэлнүүдтэй тэмсэхэ аргагүй байһан ушарнууд бултата шахуу районуудта бии.

Райкомууд болон парткомуудай зүгһөө эхин организацинуудта анхаралаа һулаар табидаг болоһон дээрэһээ эдэ бүгэдэ ушарна. Һүүлэй үедэ цеховэ партийна организацинуудай ба партийна бүлэгүүдэй үсөөржэ байһаниинь баһал һанаа зобооно. Энэнь партийна ажабайдалые һуладхана бшуу. Олон коммунистнууд эдэбхи үүсхэл гаргадаггүй, партийна журам муудана. Хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой эхин партийна организацида (парткомой секретарь нүхэр В. И. Зеленецкий) иимэ байдал үзэгдэдэг. Тоосоото һунгалтын суглаан дээрэ заводой коммунистнуудай парткомой хүдэлмэриие хангалтагүй дээрэ тоолоһониинь дэмы бэшэ. Элхиин авто-заһабарилгын, Тимлюйн цементын заводуудай, Баргажанай районой «Бурводстрой» ПМК-гай, Таловкын түмэр-бетон хэрэгсэлнүүдэй заводой, Баунтын районой «Амалатский» совхозой ба бусад эхин партийна организацинууд эдэбхи үүсхэлгүйгөөр хүдэлнэ, шэнэ эрхэ байдалда урдахи зорилгонуудаа тодорхойлжо шаданагүй.

Үнгэрөөшэ тоосоото һунгалтын кампаниин үедэ 42 парткомуудай, партбюронуудай болон партийна организацинуудай секретарьнарай хүдэлмэри хангалтагүй дээрэ тоологдоһон байгаа. Секретарьнарай олоор һэлгэгдэхэдэ, хүндэтэй олохон коммунистнууд эдэбхитэй хүдэлмэриһөө зайсана. Секретарьнарые һунгаха үедэ 70 хүн кандидатураяа болюулһан байгаа. Иимэ ушарнуудые һайса шэнжэлжэ үзэхэ хэрэгтэй.

Ульгэр жэшээ харуулха уялгатай зарим эхин партийна организацинуудай гансал нютагайнгаа тала харадаг, коммунистнуудта шанга эрилтэ табигдаггүй байһаниинь огто болошогүй. КПСС-эй шэнэ Уставые хэлэлсэлгэдэ, гэшүүнэй түлбэриие хэмжээнүүдэй тухай үгэ булаалдаан [illegible] партиин дисциплинэ һулараа, партийна дээдэ комитедүүдэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ эрилтэ [illegible]. КПСС-эй Уставаар батадхагдана. Энээнтэй хамта үйлэдбэри дээрэхи партийна организацинуудай ажал ябуулгые [illegible] эрхэ шэлэлтэ олгохо ёһотой. [illegible]

Ажалгүйдэл газарнуудта коммунистнуудай хүдэлмэриие һайжаруулха хэрэгтэй гэжэ ажабайдал харуулна. Манай һанахада, нэн түрүүн КПСС-эй Октябрьска, Железнодорожно болон Советскэ райкомууд [illegible] партийна организацинуудай [illegible] ябуулха ёһотой. [illegible]

Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, партийна организацинуудай үүргэ ба нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ зорилго КПСС-эй шэнээр һунгагдаһан республиканска комитедэй, партиин горкомууд болон райкомуудай хүдэлмэриин гол шухала зорилго байха ёһотой. [illegible]

Партиһаа һайн дураараа арсаха ушарнууд олошорһоор байна. Хэрбээ 1989 ондо КПСС-эй гэшүүдһээ гараха тухай 172 хүн мэдүүлгэ үгэһэн байгаа һаань, мүнөө жэлэй 10 һарада 2419 хүн болоо. Северобайкальска, Железнодорожно, Загарайн, Захааминай районуудта, ЛВРЗ-гэй, Улаан-Үдын авиационно нэгэдэлэй болон бусад партийна организацинуудта партиһаа гараха ушарнууд эгээл олон. Мүнөө жэлдэ бүхыдөө 3663 хүн партиһаа гараа. Энэнь бүхы коммунистнуудай 7 процент болоно. Тоосоото хугасаада республиканска партийна организаци 4,7 мянган хүнөөр үсөөрһэн байна.

Энээнэй шалтагаанууд элдэб. Партида абаха үедэ эрилтэ шангар табигдаагүй, коммунистнуудай хүн бүхэнтэй хүдэлмэри һулаар ябуулагдана. Зарим нэгэн гэшүүнүүд түлбэринүүдые түлэхэ, партийна даабаринуудые дүүргэхэ дургүй, КПСС-һээ гараһан зарим хүнүүдые хайрлахаар бай-

даг. Бүхы коммунистнуудые адляар сэгнэжэ болохогүй, мэдүүлгэ бүхэн анхаралтайгаар, нүхэр ёһоор хаража үзэгдэхэ ёһотой. Гэхэтэй хамта партийна уялгануудһаа, журамһаа хашардаг хүнүүд манай зэргэнүүдые орхихо ёһотой гэжэ сэхэ мэдүүлхэ хэрэгтэй.

Тоосоото хугасаа соо КПСС-эй гэшүүндэ 2123 хүн абтаһан байна. Эдэ хүнүүдтэ онсо анхарал хандуулха, партийна организацинуудта зохёохы ёһоор хүдэлхын тула эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха хэрэгтэй.

КПСС-эй тала баримталдаг ёһотой хүнүүдые партийна организацинууд эдэбхитэйгээр бэдэржэ, зэргэнүүдтэ абаха ёһотой. Хүдэлмэришэдэй ба залуушуулай дунда ажал ябуулгаяа һуладуулжа яажашье болохогүй. Шэнэ эрхэ байдалда эхин организацинуудта шэнэ бэрхэшээлнүүдэй гарадаг байһаниинь ойлгосотой. Зарим нютагуудта партида хүнүүдэй үсөөн абтаһан, коммунистнуудай гаража ошоһон дээрэһээ тэдэнэр үсөөрнэ, партийна бюджедэй бага болоходо, партийна хүдэлмэрилэгшэдэй тоо хороно. Иимэ эрхэ байдалда бюджет бүридхэхэ бусад аргануудай тухай, политическэ хүдэлмэридэ хохидол хэхэгүйгөөр коммерческэ ажал ябуулга хүгжөөхэ тухай бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

Илган газаашалха, үнэн зүб бэшэ али бүхы ябадалһаа коммунистнуудые хамгаалха, тэдэндэ гансашье сэдьхэл бодолой талаар бэшэ, мүн материальна дэмжэлгэ үзүүлхэ гэшэ шухалын шухала зорилгонуудай нэгэниинь мүн.

Рескомой бюро партиин районно болон городской комитедүүдтэй найдамтай холбоотойгоор хүдэлхые, жэжэбожо асуудалаар заабаришалха ябадалһаа арсахые оролдоһон байна.

Тохёолдоһон байдалай орёо хүшэр байһаниие хараада абан, хүдэлмэриин шэнэ түхэл янзанууд болон онол аргануудые хэрэглэхэдэнь нютагуудтахи партийна комитедүүдтэ КПСС-эй реском туһалһан байха юм. КПСС-эй горкомууд болон райкомуудай секретарьнартай зүблөөнүүд, семинарнууд ходо үнгэргэгдэжэ байгаа.

Зарим горкомууд ба райкомууд тоо тобшололнуудые хэжэ, хубилһан эрхэ байдалда ажал ябуулгаяа шэнэдхэжэ, [illegible] түйлаһан байна.

КПСС-эй Железнодорожно (А. Н. Колдунов), Яруунын (Д. Ч. Боросгоев), Тарбагатайн (В. И. Трофимов) болон бусад райкомууд партийна [illegible] онол арга бэдэрһээр байна.

КПСС-эй республиканска комитедэй [illegible] болюулангүй, партиин зарим горкомууд болон райкомууд үе сагаа [illegible] хүдэлмэрээ һайжаруулжа, хүдэлмэриингөө онол арганууд нарижуулха ёһотой.

Энэ хэлэлгэмни нэн түрүүн КПСС-эй Кабанскын райкомой хүдэлмэридэ хабаатай. Тэрэнэй бюрогой ба секретарьнарай хүдэлмэридэ албадан захирха, ажахын ажал ябуулгые [illegible] баримтанууд [illegible]. Эхин партийна организацинуудтай хүдэлмэри [illegible] коммунистнуудые хүмүүжүүлхэ талаар эхин партийна организацинуудые [illegible] политическэ [illegible] һулаар ябуулагдаһан. КПСС-эй [illegible] пленум райкомой хүдэлмэридэ зүб хүтэлбэрилэгшэнэрэй шиидхэбэри [illegible].

Энэ хэлэлгэмни ондоо жэшээ. Тоосоото хугасаа соо КПСС-эй [illegible] райкомой хүдэлмэриие республиканска комитедэй бюро (В. С. Сыренов нэгэдэхи секретариинь байгаа) дахин хаража үзэһэн байна. Районой [illegible] залуушуулай социально-политическэ хүмүүжүүлгэдэ асуудалнууд эли [illegible] үлэй жэлнүүдтэ [illegible] продукциин [illegible] хэмжээн [illegible] партийна комитет [illegible] дүнгүүдые [illegible] сэгнэдэггүй [illegible] ажабайдалые [illegible] оруулха тухай [illegible] табидаг. [illegible] Баунтын (нүхэр Г. Ф. Малыгин), Хойто-Байгалай (нүхэр В. А. Никулинских), Ахын (В. З. Доржиев [illegible] байгаа). [illegible] онол арга [illegible] партийна [illegible] ажал ябуулгые [illegible] хүдэлдэг.

Городской болон районно партийна комитедүүдэй секретарьнар тухай хэлэхэ зуура [illegible] хөөрэлдөө [illegible] политическэ хэмжээ [illegible] болоороо харадаг [illegible] сэглэжэ болохогүйгөөр хүн зоной [illegible] байдалда хүрэхэ [illegible].

КПСС-эй горкомууд ба райкомуудай секретарьнар [illegible] уулзалга [illegible] коллективүүдтэ [illegible] газарнуудта [illegible] политика бэелүүлхэ [illegible] партийна органуудай хүдэлмэриие [illegible]. Бидэ булта-

даа өөһэдтөө шанга эрилтэ табидаг болохо, хүдэлмэриин дүнгүүдэй түлөө оролдолгоёо дээшэлүүлхэ ёһотойбди.

Шүүмжэлхы ажаглалтанууд болон дурадхалнуудые бэелүүлхэ тухай асуудал онсо удха шанартай. 34-дэхи областной партийна конференциин һүүлээр 79 ажаглалта ба дурадхал хиналтада абтаһан юм.

Тэдэниие бэелүүлхэ талаар рескомой бюро, таһагууд, Министрнүүдэй Совет, республикын ажахын зургаанууд хүдэлһэн байгаа. Бүхыдөө 42 ажаглалта ба дурадхал бэелүүлэгдээд байна. Жэшээнь, республикын ба национальна округуудай буряадуудай хоорондо ажахын ба соёлой талаар холбоо хүгжөөхэ тухай областьнууд хоорондын комитет байгуулха дурадхал бии һэн. Нүхэд В. В. Саржан болон Л. Ч. Нимаева гэгшэд харюусаха ёһотой байгаа. 1989 оной III кварталда болзорынь тодорхойлогдоо һэн. Тэд тус асуудалые шиидхэлгые жэл хахадаар унжагайруулһаниинь хүлисэхөөр бэшэ.

Республиканска комитедэй бюро, комиссинууд болон таһагууд дүүргэгдээгүй гү, али удаанаар дүүргэгдэжэ байһан бусадшье ехэ ажаглалтануудые бэелүүлхэ талаар ёһотой эрилтэ табяагүй. Рескомой эмхидхэлэй-партийна болон кадрова хүдэлмэриин таһаг, тэрэнэй толгойлогшо В. Р. Булдаев, мүн рескомой секретарьнар, илангаяа нэгэдэхи секретарь эдэ бүхы асуудалнуудые гол анхаралдаа абаагүй байха юм. Хүдэлмэритэй танилсаха сагни үни үнгэрөө гэжэ тоолоноб.

Нүхэдүүд!

Конференциин хоёрдохи шатада бэлдэхэ үедэ партийна организацинууд болон бэлдэхэлэй комиссида партийна комитедүүдэй байгууламжа ба тоо тухай асуудал үргэнөөр хэлсэгдээ һэн. Энэмнай үнинэй шиидхэгдэхээр болоһон асуудал. Партийна органуудай байгууламжые нарижуулха талаар хүдэлмэри тэдэнэй ажал ябуулгын политическэ шэнжые шангадхалгада шэглүүлэгдэхэ, партиин шэнэ уялганууднай тааралдуулагдаха ёһотой. Үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнэй үедэ хараалагдаһан хубилалтанууд бэелүүлэгдээ һэн.

Шэнэ районой байгуулагдаһан дээрэһээ КПСС-эй Муйска райком бүридхэгдөө һэн. Улаан-Үдэ хотын коммунистнуудай һанамжануудай үндэһөөр, КПСС-эй городской комитет болюулагдаа. КПСС-эй республиканска комитедэй аппарадта 1988 ондо 93 хүн байгаа һаа, мүнөө 45 хүн болотороо үсөөрөө. Түрүүн рескомой һалбариин таһагууд болюулагдаа һэн. КПСС-эй рескомой комиссинуудые хангахын тула аппарадай байгууламжада эмхидхэлэй-партийна ба кадрова хүдэлмэриин, үзэл сурталай, социально-экономическа шэнжэлэн тодорхойлолгын, аграрна политикын, хэрэгүүдые хүтэлбэрилгын таһагууд, юрэнхы асуудалнуудай ба хэрэг хүтэлэлгын сектор эндэ үлөөгдэнхэй.

Нютагуудтахи горкомуудай, райкомууд болон парткомуудай аппарадуудта байгууламжын ба штадай талаар ехэ хубилалтанууд болоо. Партийна комитедүүдэй аппарадуудай тоо 18—24 хүнһөө 5—10 хүн хүрэтэр хороогдоо. КПСС-эй горкомууд болон райкомуудта 2—2 секретарьнар һунгагдаа. Бүхыдөө республиканска партийна организацида сүлөөлэгдэһэн партийна хүдэлмэрилэгшэдэй тоо 380 хүнөөр хороһон байна. Хүдэлмэрилэгшэдэйнь уялгануудай ондоо болоһонтой, мүн тэрэшэлэн партиин гэшүүдһээ ородог түлбэринүүдэй бага болоһон ябадалтай партийна комитедүүдэй аппарадай хороогдоһониинь холбоотой. Гэхэ зуура коммунистнуудай этигэл найдалда хүртэһэн шэнэ хүнүүд партийна зэргэнүүдтэ ерэһэн байха. Иимэ бэлэн бэшэ үе сагта партийна нүлөө һуладуулжа болохогүй. Аппарадта хэгдэжэ байһан шэнэдхэн хубилгалга эхин партийна организацинуудтай ба бүхы коммунистнуудтай партийна органой холбооё бэхижүүлгэдэ туһа нэмэри болохо ёһотой. Мүнөөнэй эрхэ байдалда партийна организацинуудай шиидхэжэ байһан зорилгонуудта тогтоогдоһон байгууламжа бүри хүсэдөөр харюусана. Республиканска партийна организациин финансова байдал баһал шухала эрхэ нүхэсэл болодог. Партиин гэшүүдэй оруулһан түлбэринүүдһээ, ажахын ажал ябуулгаһаа оролдог олзо доход 3,4 миллион түхэриг, харин гаргашануудынь 7,9 миллион түхэриг болодог байна. 1991 ондо эхин партийна организацинуудай ба аппарадай секретарьнарые барижа байлгада 4,5 миллион түхэриг, районно газетэнүүдые ба «Буряад үнэн» газетые барижа байлгада 2 миллион түхэриг манай партийна организацида туһаламжа болгон нэмэжэ үгэхөөр КПСС-эй ЦК хараада абана.

Кадрнуудые томилон, шэлжүүлэнгүйгөөр, партийна хүсэнүүдые хубаарилангүйгөөр ямаршье политикые амжалтатайгаар бэелүүлхын аргагүй гэһэн Ленинэй бодолой мүнөөшье зүбтэйе хубилган шэнэдхэлгын дүй дүршэл гэршэлнэ. Хүтэлбэрилхы парти байһан КПСС хүтэлбэрилхы кадрнуудые хубаарилгын түлөө харюусалгаа өөрһөө хурааха аргагүй, тэрэ кадрнуудай бүридэлдэ нүлөө үзүүлхэ ёһотой.

Республиканска комитет энэ хүдэлмэриин шэнэ түхэл янзануудые ашаглажа абаа: ажахын, совет, хүтэлбэрилхы бусад хүдэлмэрилэгшэдые баталалгын номенклатура усадхагдаа, һунгалта, конкурсоор шэлэлгэ, шанартай резервые байгуулга гэхэ мэтын демократическа гуримуудые үргэдхэхэ хэрэгтэ анхарал хандуулагдаа.

Кадрова асуудалнуудай талаар шиидхэбэринүүдэй зарим хубииень мүнөө партийна комитедүүд нютаг нютагта бэеэ даагаад, партийна эхин организацинуудай, ажалша коллективүүдэй һанамжа, зууршалгануудые хараада абан, баталдаг болонхой.

Хоёр жэлэй туршада республика соо элдэб шатын 670 хүтэлбэрилэгшэд һэлгэгдээ. Тэдэнэй олониинь хэдэн хүн соо-һоо шэлэжэ һунгагдаа. Манай һанахада, ажахын хүтэлбэрилэгшэдые һунгалга бүхы ушарта һайн талаяа хүсэд харуулаагүй. Заримдаа иимэ гуримаар һунгаһанай эсэстэ гурим журам һулараа, харюусалгагүй байдал, бүлэг бүлэгэй тала харалга һүжэрөө. Тиимэһээ ажахын хүтэлбэрилэгшэдые томилхо гэһэн правительствын зохихо тогтоол абтаа ха юм. Тоосоон ба һунгалтануудай үедэ КПСС-эй горкомуудай, райкомуудай 21 секретарь, партийна эхин организацинуудай 592 секретарь хэдэн хүнүүд сооһоо шэлэжэ, сэхээр һунгагдаа.

Гэбэшье тоосоото үе соо КПСС-эй рескомой, горкомуудай, райкомуудай кадрова хүдэлмэридэ үсөөн бэшэ алдуу эндүүнүүд ушаруулагдаа. БНЦ-гэй партийна суглаанай тогтоолые болон ветерануудай бүлэгэй бэшэгые КПСС-эй рескомой табадахи пленум дээрэ хаража үзэхэдэ, энээн тухай зүб хэлэгдээ. Хүдэлмэрилэгшэдые дэбжүүлгын үедэ заримдаа ярадаг, хүсэд бодомжолдоггүй, хүнүүдэй бэлэдхэлэй хэмжээн олонхи ушарта хараада абтадаггүй байгаа. Кадрнуудые шэлэлгын талаар түбһөө үлүүсэ дулдыдаха ябадал гүйсэд усадхагдаагүй, хүтэлбэрилхы хүдэлмэридэ залуушуул, эхэнэрнүүд үсөөнөөр дэбжүүлэгдээ. Хоорондоо үгсөөтэй, нютагай, даргада шүтэдэг, «өөһэдын хүнүүдые» дэбжүүлхэ гурим үндэһөөрөө усадхагдаха ёһотой.

Хоёр жэлэй туршада хүдэлөөд, КПСС-эй Кабанскын райкомой секретарьнууд байһан В. И. Бочеев, Л. Б. Линхоев гэгшэд ондоо хүдэлмэридэ орохо баатай болоо. Зарим коммунистнууд хүтэлбэрилэгшэд ажалаараа, хубиингаа абари зангаар жэшээ харуулнагүй. Зариманиинь партийна ажабайдалай гуримые бүдүүлигээр эбдэнэ, албан тушаалаа хэтэрүүлнэ. Худалдаа наймаанай гурим, партийна ёһо заншал эбдэһэн, хубиингаа асуудалнуудые шиидхэхэдээ үлүү гараһан республикын худалдаа наймаанай министр байһан, КПСС-эй гэшүүн Г. К. Скрябиковай ябадал олониитые хүлгүүлээ һэн. КПСС-эй республиканска комитедэй бюроо Г. К. Скрябиковта залан сэхэ сэгнэлтэ үгөө, тэрээндэ шанга донгодолго соносхогдожо, тэрэ тушаалһаа сүлөөлэгдөө һэн.

Тоосоото үе соо элдэб ябадалнуудай, Уставай эрилтэнүүдые эбдэһэнэй түлөө 263 коммунист-хүтэлбэрилэгшэ, мэргэжэлтэ партийна харюусалгада хабаадуулагдаа, тэрэ тоодо нэгэдэхи шатын 75 хүтэлбэрилэгшэд ороно. Тусхайлбал, Амаладай совхозой директор В. И. Озонов, Хурамхаанай МПМК-гай начальник А. Т. Цыремпилов, КПСС-эй Советскэ райкомой секретарь А. И. Харакшинов, Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой парткомой секретарь В. М. Кудрявцев, Жэмһэгэй сельскэ Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Г. Имескинов болон бусад болоно.

Мүнөөнэй орёо шахардуу байдалда коммунистнууд-хүтэлбэрилэгшэдэй хангалтагүй ябадалнууд партиин нэрэ хүндые илангаяа доошонь унагаана. Энээнһээ уламжалан, имагтал иимэ тобшолол хэхээр: кадрова хүдэлмэриие горитойгоор һайжаруулха, хүдэлмэриинь түлөө коммунистнууд-хүтэлбэрилэгшэдтэ табидаг эрилтэнүүдые дээшэлүүлхэ, партида бэеэ үгэнги үнэн сэхэ, дүршэл шадабаритай, түгэс мэргэжэлтэй хүнүүдые дэбжүүлхэ хэрэгтэй.

Һүүлэй үедэ зарим коммунистнууд сууда гарахын тула өөһэдынгөө партийна комитедүүдэй шиидхэбэринүүдые тооногүй, зариманиинь партийна организациһаа дулдыданги бэшэ байһангараа һаахаралдана. Энэ ушар илангаяа арадай депутадуудай болон съездын делегадуудай һунгалтын үедэ үзэгдөө.

Эдэ бүгэдэ манай кадрнуудые шэнээр сэгнэдэг болохые, партийна эрхим дээдын шанарые, хүтэлбэрилэгшэ-коммунистын нэрэ зэргын түлөө харюусалгын мэдэрэлые хүмүүжүүлгэдэ ехэ анхарал хандуулхые баадхана. Манай һанахада, иимэ ябадалнуудые сэгнэхэ талаар үүсхэл партийна эхин организацинууд гаргаха ёһотой.

Кадрова политикада шэнэ гуримууд хэрэглэгдэхэ ёһотой: гүрэнэй ба ажахын хүтэлбэрилгын бүхы һалбаринуудай кадрнуудые нэгэдүүлдэг байһан мүнөөнэй номенклатураһаа арсаашье һаа, гүрэнэй ба ажахын зургаануудта ямар зоной хүдэлдэг байһанда хамаагүйгөөр бидэ хандаха ёһогүйбди.

Демократическа аргануудые хэрэглэн, арадай аша туһые хамгаалха политика бэелүүлжэ шадаха эрдэм бэлэдхэлтэй коммунистнуудые, партийна бэшэ хүнүүдые иимэ хүдэлмэридэ дэбжүүлхэ ябадалда туһа хүргэхэ хэрэгтэй. Түүхэшэд, политологууд, социологууд, психологууд, экономистнууд, философууд сооһоо эрхим зониие партийна хүдэлмэридэ хабаадуулха арга боломжо хангаха шухала.

Республиканска комитет, горкомууд, райкомууд өөһэдынгөө кадрнуудые, резервые, һунгамал эдэбхитэдые саг үргэлжэ, таһалгаряагүйгөөр һургажа, энэ талаар ВПШ-гай, академиин, курсануудай арга боломжонуудые хэрэглэхэ уялгатай. Тиихын тула манай курсануудые партийна ба совет кадрнуудые бэлдэхэдэг түб болгожо, ажахын тоосооной гуримда тэрэниие оруулха хэрэгтэй.

Шэнэ эрхэ байдалда КПСС-эй реском үзэл сурталай хүдэлмэриие хубилган шэнэдхэхэ гэжэ оролдоо. Партийна комитедүүдые ямар зүйлнүүдтэ анхарал хандуулха гэжэ бюро зууршалааб гэбэл, марксистско-ленинскэ һуралсалай гуримые хубилган шэнэдхэхэ, үзэл сурталай хүдэлмэриин шэнэ онол аргануудые ашаглаха, ажалшадта политическэ мэдээсэл хүргэлгые һайжаруулха, интернациональна ба патриотическа хүмүүжүүлгые гүнзэгырүүлхэ, олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй, эрдэм ухаанай ба арадай эрдэм һуралсалай, соёлой, искусствын, зохёохы холбоонуудай эмхи зургаануудай хүдэлмэриие нарижуулан һайжаруулха гэхэ мэтэ болоно.

Партиин Железнодорожно, Октябрьска, Прибайкалиин болон бусад райкомууд, Северобайкальскын горком партийна һуралсал хубилган шэнэдхэлгын асуудалнуудые залан шууд шиидхэжэ байгаа. Эндэ һуралсалай шэнэ онол аргануудые нэбтэрүүлэгдэжэ, шухала асуудалнуудаар һанамжануудаа залан сэхээр андалдадаг байһан юм. Партийна хэдэн организацинуудта нэбтэрүүлэгдэдэг һуралсалай үгэ буляалдаата онол арганууд хубилган шэнэдхэлгын үзэл бодолой болон ажал хэрэгэй, ажахын тоосооной, хамтын подрядай асуудалнуудые гүнзэгыгөөр шудалха, экономическа реформын, орон соо боложо байгаа хубилалтануудай удхые ойлгохо хэрэгтэ эдэ коллективүүдэй шагнагшадта туһа хүргөө.

Партийна комитедүүдэй олонхинь һүүлэй үедэ полит-гэгээрэлэй байшангууд болон кабинедүүдэй ажал ябуулгые һайжаруулха талаар бодото хэмжээнүүдые бэелүүлээ, бүхы хүн зоной эдэ эмхи зургаануудта орохоор арга боломжо олгожо, уулзалгануудай, политическэ хөөрэлдөөнүүдэй газар болгохо гэжэ оролдоо. Политическэ гэгээрэлэй байшан ниитын-политическэ түб болгогдоо. Тэндэ һара бүри олоной хабаадалгатай 20-ёод элдэб хэмжээ ябуулганууд, ажабайдалай шухалын шухала, хүндүүлхэй асуудалнуудаар республикын хүтэлбэрилэгшэдэй хүн зонтой уулзалганууд үнгэргэгдэхэ юм.

Мүнөө үедэ республика соо ниитын-политическэ мэдээсэлэй 21 түб, арадай депутадай 8 клуб, элдэб темээр үгэ буляалдаанай 18 политическэ клуб, саг үргэлжын 35 лектори, һунгагшадай 29 клуб хүдэлнэ.

Гэбэшье политическэ һуралсалай талаар алдуу эндүүнүүд үшөөл олон, ашаг үрэнь бага. Политическэ һуралсалай байгуулалта тон орёо зүришэлдөөтэйгөөр, хуушарһан ойлгосо, ёһо заншалнуудтай хурса тэмсэлэй оршон байдалда хубилгагдана.

Политикаар орьёлһон общестын, нюултагүйгөөр мэдээсэлгын, олон ондоо һанамжануудай эрхэ байдалда олон пропагандистнууд хүдэлжэ хүсэд биранагүй. Тэдэнэр шэнээр бии болоһон хүдэлөөнүүдэй социализмда эсэргүү һургаалнуудые залан сэхээр элишэлжэ шаданагүй.

КПСС-эй зарим райкомууд энэ ушарые хараадаа абангүй, һуралсалда хабаадуулагдаһан хүнүүдэй тоогоор хизаарлана. Баунтын, Советскэ, Яруунын, Ахын болон бусад зарим районуудта коммунистнуудай политическэ дадал, шадабаритай байлгын үүргые тон дутуугаар сэгнэһэн зандаа.

Хэблэлэй зарим зүйлдэ социализмын үндэһэн баялигуудые, манай түүхые бүдүүлигээр доромжолһон дээрэһээшье һуралсалда һонирхол хараа байса доошолоо. Иимэ эрхэ байдалда зарим коммунистнууд юрэнхы теориин талаар хүсэд бэлдэхэлгүй байһанһаа бата найдамтай, тодорхой шугам баримталжа, плюрализмаар далдалан, хубисхалша шэглэлтэй гэжэ хуурмагаар номноһон үзэл бодолнуудта, антисоветизмдэ харюу үгэжэ шаданагүй. Энээн дээрэһээ хүн зоной ухаан бодолдо маргалта, болоһон ябадалнуудые хүсэд ойлгохогүй ушар байдал дэлгэрээ.

Ажал ябуулгынгаа программые бэелүүлхэдээ, тон түрүүн хэхэ юумэн гэбэл, политическэ һуралсалай социально-политическэ удха шанарые дээшэлүүлхэ, ленинскэ пропагандын эрхим заншалнуудта тэрэниие бусааха хэрэгтэй. Пропагандистнуудай кадрнуудые шэлэн табилга болон хүмүүжүүлгэдэ ажабайдал залан шууд эрилтэнүүдые табина. Дадал болошоһон хуушанай бодолһоо, политикын талаар элдэб ябадалнуудай удхые ойлгожо шададаггүй пропагандистнуудые сүлөөлхэ хэрэгтэй, тэдэнэр аша үрэ үгэхын орондо хохидол үзүүлнэ ха юм. Политическэ һуралсалай талаар манай түйлаһан амжалтануудые һургуули, семинарнуудай тоогоор бэшэ, харин олоһон эрдэмэй шанараар, тэрэнээ хэрэглэжэ шададагаар хэмжэхэ саг ерээ гэжэ һанагдана.

Манай ажал ябуулгын программын ёһоор ниитын-политическэ түбүүдэй болон полит-гэгээрэлэй кабинедүүдэй хүдэлмэриин удха, шэглэлые шэнэлхэ гэжэ хараалагдана.

Тоосоото үе соо КПСС-эй рескомой үзэл сурталай шэглэлэй хүтэлбэри (нүхэд Л. Ч. Нимаева, В. М. Горлов, М. А. Жарков) политическэ гэгээрэлэй байшангай болон үдэшын университедэй арга боломжонуудые тон дутуугаар хэрэглээ. Олон тоото семинарнуудта, курсануудта һунгамал партийна эдэбхитэдэй болон пропагандистнуудай һуралсалай шанарые һайжаруулха шухала.

Залуу хүдэлмэришэдтэй, студентнэртэй, эхэнэрнүүдтэй, ветерануудтай хүдэлмэри хангалтагүйгөөр ябуулагдана. Тэдээнтэй харилсаа холбоо тогтоохо аша үрэтэй онол аргануудые бидэнэр олоогүйбди. «Знание» бүлгэмтэй, профсоюзуудтай, комсомолтой ябуулдаг хүдэлмэрээ бидэнэр горитойгоор һайжаруулха уялгатайбди.

Дэлгүүрэй харилсаануудта оролготой дашарамдуулан, совет хүнэй урдань үзөөгүй асуудалнууд, тодорхойлбол, ажалгүйдэлгэ, инфляци, ажабайдалай үнэ сэнгэй эрид дээшэлһэн ушарнууд зайлашагүйгөөр табигдахань гэшэ.

Иимэ эрхэ байдалда, үзэл сурталай хүдэлмэрилэгшэд республикын бүхы хүн зондо хүртэсэтэй хуули ёһоной зүбшэлэлгын түбүүдые, социальна туһаламжын пунктнуудые байгуулха талаар оролдолго гаргаха, хүдэлмэришэдэй хүдэлөөндэ нүлөө үзүүлхэ, партийна эдэбхитэдые, депутадуудые, ажалша коллективүүдэй советүүдэй гэшүүдые һургалгын элдэб курсануудые нээхэ шухала. Концертнүүдые, зүжэгүүдые, олон зоной хараха выставкэнүүдые эмхидхэхын тула полит-гэгээрэлэй байшангые бүри үргэнөөр хэрэглэхэ ёһотой.

Нүхэд!

Үндэһэ яһатанай харилсаанай үнжэгэн нарин һалбарида үзэл сурталай хүдэлмэриин удха шанар нилээд ехэ болоод байна.

Үндэһэ яһатанай хоорондохи харилсаае хүгжөөлгэдэ гол шухала асуудалнууд олон. Интернациональна хүмүүжүүлгын ажал ябуулгые шэнээр боложо үзэхэ саг ерээ. Үндэһэ яһатанай хоорондохи харилсаанай гол шухала асуудалнуудые хаража үзэхэ хэрэгтэ шэнээр, зохёохы ёһоор хандаха хэрэгтэй болоно. Буряад орондо үндэһэ яһатанай хоорондохи харилсаанай түүхые шэнжэлһэн хүдэлмэри бэлдэхэ хэрэгтэнь эрдэмтэ-обществоведүүдтэ али болохоор туһалха гэшэ бидэнэй партийна уялга гэжэ тоолонобди.

Интернациональна хүмүүжүүлгын шухала асуудалнуудай нэгэн хадаа арадуудай ёһо заншалнуудта гамтайгаар хандалга болоно. Һүүлэй үедэ «Сагаалган» арадай һайндэр гэһэн статустай болоо. Гэбэшье хэхэ юумэн үшөөл ехэ. Буряадуудай, ородуудай үндэһэн соёл болбосоролые хүгжөөхэһөө гадна, республикадамнай ажаһуудаг эвенкүүдэй, татаарнуудай, немецүүдэй, украин яһатанай болон бусад зоной соёл болбосоролдо, ёһо заншалда бидэ баһал гамтайгаар хандаха ёһотойбди. Эндэ энэ хүдэлмэриин бүхы шэглэлые уридшалан хараалһан удаан болзорой программа партийна комитет бүхэндэ, бүхы Советүүдтэ хэрэгтэй болохо.

Тоосоото үе соо буряад хэлэ хүгжөөлгэтэй холбоотой али болохын хэмжээнүүд абтаһан байна. Гэхэ зуура гол шухала энэ асуудал хурса байһан зандаа, тэрэниие һайса шэнжэлэн шиидхэхэ шухала. Нэн түрүүн буряад хэлэ шудалалгын һуралсалай-материальна үндэһые бэхижүүлхэ, кадрнуудые һайса бэлдэхэ хэрэгтэй. Һуралсалай мүнөө жэлдэ буряад хэлэнэй багшанарые эриһэн эрилтын ойлдоол 23 процент хангагдаһан байна.

Үндэһэ яһатанай хоорондохи харилсаанай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ үзэл сурталай хүдэлмэриин гол һалбаринуудай нэгэн хадаа Усть-Ордын, Агын Буряадай автономито округуудтай харилсаа тогтоолго болоно. Буряад нациие нэгэдүүлхэ ябадалда энэ хүдэлмэри ехэ удха шанартай, саашадаа үргэдхэгдэхэ, гүнзэгырүүлэгдэхэ ёһотой. Буряад хэлые, соёл болбосоролые, арадай эрдэм һуралсалые хүгжөөхэ хэрэгые хүтэлбэрилхын тула республикын, округуудай хамтын нэгэ орган байгуулха асуудал олониитын зүгһөө ходо табигдадаг болонхой. Хойто жэлдэ зарлагдахаар хараалагдаһан буряад арадай түлөөлэгшэнэрэй съезд энэ асуудалые зүбшэн хэлсэжэ, зохисотой шиидхэбэри гаргаха ааб гэжэ һананабди.

Үндэһэ яһатанай хоорондохи харилсаанай соёлой асуудалай тон шухала ойлгые мэдэрбэшье, зорюута шууяа гаргажа болохогүй. Тэрэмнай һөөргөө эрьен гэхэдээ, һаад тодхор ушаруулжа магадгүй. Бүхы наһаараа ямаршьегүй һайнаар, хүршэ ёһоор ажаһуужа байһан хүнүүдэй гэнтэ бэе бэеэ һэжэглэнгээр харадаг болохо ушарые бидэнэр али болохоор һэргылхэ зэргэтэйбди.

Залуушуулай зарим хубиин политическэ культурын бага, үзэл бодолойнь тогтонижоорогүй, сэдьхэл бодолой талаар сэхэ сэбэр бэшэ байһанда республикын коммунистнууд һанаагаа зобонги. Залуушуул тушаа политикые зүбөөр шиидхэлгын, манай хүбүүд, басагадай дүүрэн эрхэтэй ажаһуудалые хангаха хэрэгтэ тэрэниие шэглүүлгын удаан болзорой комплексно программа зохёожо, баталан абаха саг ерээ гэжэ КПСС-эй рескомой бюро тоолоно. Энэ хэрэгтэ комсомол эдэбхитэйгээр хабаадаха зэргэтэй.

Һургуулиие хубилган шэнэдхэлгэ үшөөл удаан ябажа байна. Олон һургуулинуудта ном заалгын шанар һанаһанда хүрэнэгүй һуралсалай-материальна үндэһэн муугаар бэхижүүлэгдэнэ. Улаан-Үдэдэ һурагшадай 40 процент шахуунь хоёр халаанда һурадаг, зарим һургуулинуудта гурбаншье халаанда һурадаг байна.

Һурагшадые сэдьхэл бодолой талаар, хуули ёһо ойлгодог байхаар хүмүүжүүлгын байдал баһал һанаа зобооно.

Байгша оной түрүүшын хахадта һургуулиинхидай, ПТУ-гай һурагшадай дунда гэмтэ ябадал гаргалга нёдондоной энэ хаһынхида орходоо 13 процентээр дээшэлээ. Сэлэнгын, Хойто-Байгалай, Түнхэнэй, Захааминай аймагуудта һурагшадай гэмтэ ябадал гаргаха ушар олон болоо.

Һургуулинуудта багшанар дуталдаһан зандаа. Зэдын, Бэшүүрэй, Кабанскын, Сэлэнгын, Түнхэнэй аймагуудта багшанар гэр байраар муугаар хангагдана. Энэ асуудалай түлөө Советүүдтэ хүдэлжэ байһан коммунистнуудһаа партийна комитедүүд шангаар асуунагүй. Рескомшье бага эрилтэ табина гэшэ.

Тоосоото үе соо Буряадай эрдэмэй түб болон эрдэм шэнжэлгын ажал ябуулжа байдаг бусадшье эмхи зургаанууд хүгжөөгдэһэн байна. Һуралсалай-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие нарижуулан һайжаруулха талаар БСХИ-гэй ректорадай ба парткомой хүдэлмэриие, СССР-эй АН-ай СО-гой БНЦ-гэй ажал ябуулгын байдал ба 2000 он болотор саашанхи хүгжэлтын талаар, гуманитарна шэнжэлгэнүүдые нарижуулан һайжаруулха, тэрэнииень ажабайдалтай холбохо талаар БИОН-ой хүдэлмэриие рескомой бюро шэнжэлэн хаража үзэһэн байна. Эрдэмтэдтэй хамта реском научно-практическа хэдэн конференци үнгэргөө. Олониитэдэ туһатай холын хараатай дурадхалнууд эдэ конференцинүүд дээрэ баталагдаа гэшэ.

Республикын экономикые болон соёл болбосоролые хүгжөөлгэдэ эрдэмтэдэй ба дээдэ һургуулинуудай багшанарай оруулһан хубита ехэ гэжэ тэмдэглэлтэй. Гэхэ зуура республикын эрдэмэй хүсэн гүйсэд хэрэглэгдэнэгүй. Илангаяа Байгалые шэнжэлхэ, шэнэ технологинуудые нэбтэрүүлхэ, ажалые научнаар эмхидхэхэ, кадрнуудые бэлдэхэ ба тэдэниие саашадань шэнэлэн бэлдэхэ асуудалнуудые шиидхэхэ талаар рескомой болон партийна бусад органуудай эрдэмтэдтэй байгуулдаг холбооё саашадань бэхижүүлхэ шухала.

Мэргэжэлтэдые бэлдэлгын шанарые дээшэлүүлхэ талаар, тэдэнэй профильнуудые тодорхойлхо талаар дээдэ һургуулинуудай болон техникумүүдэй коммунистнуудай хэдэг хүдэлмэри ехэ байна.

Ниитын ажабайдалые шэнэлхэ хэрэгтэ соёл болбосорол зайлуулашагүй ехэ үүргэтэй. Соёл болбосорол хадаа хүниие хүмүүжүүлэн һайжаруулха талаар сэгнэшэгүй зэбсэг гэжэ тоологдоно. Гэхэ зуура хүн зоной юрэнхы болбосоролые дээшэлүүлгэдэ манай нүлөөн үшөөл дутуу гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Энэ һалбарида ажаллажа байдаг партийна организацинуудай, коммунистнуудай анхарал багатай, һожоргүй байһанһаа боложо, манай ажабайдалда хүсэрхэлгэ, муу муухай ябадал, ажал хэнгүй сэнгэлгэ мэтэдэ һүгэдэдэг ушарнууд олошороо.

Рескомой үзэл сурталай хүдэлмэриин горитойхон дутагдал юун бэ гэхэдэ, видеосалонуудай болон сэдьхэл бодол бузарладаг бусад үзэгдэлнүүдэй ажал ябуулга манай нүлөөнһөө гаранхай байгаа. «Юһэдэхи канал» гэгдэдэг шэнэ дамжуулга горсоведай коммунистнуудай, тэрэнэй удамарша В. К. Кукшиновай, рескомой үзэл сурталай таһагай, секретарь Л. Ч. Нимаевагай зүгһөө ямаршье хиналтагүй байгаа ха юм. Энэ каналай репертуарые сэшалан хиналтагүй байлгажа болохогүй. Аймшагтай фильмүүдые, эшэгүүригүй порнографие, хэрэгтэй ябадал, хүсэрхэлгэ [illegible]руулхыень болюулха шухала.

Республика дотор соёл болбосоролые дээшэлүүлхэ [illegible] даа шухалын шухала хэрэг болоно. Энээниие бидэ өөрынгөө ажал ябуулгын Программа соо хараалһан байнабди. Юрэдөө, соёл болбосоролой шэнэ политикые бидэ бүридхүүлхэ зэргэтэйбди. Тэрэнэймнай гол удха ямар байхаб гэхэдэ, соёл болбосоролые хүгжөөлгэдэ үлөөдэһэнэй мүнгэ һомолхо ябадалһаа арсаха, тэрэниие коммерческэ шэглэлтэй болгохогүй, бүхы арадуудай соёл болбосоролой национальна үндэһые бэхижүүлхэ.

Хэблэлэй, радиогой, теле дамжуулгын зүгһөө манай ажабайдалые бодотоор, үнэн зүбөөр харуулхыень КПСС-эй рескомой бюро тоосоото үе соо оролдодог байгаа.

Гэхэтэй хамта хэблэлэй талаар рескомой болон партийна зарим комитедүүдэй ябуулдаг хүдэлмэридэ горитойхон дутуу дунданууд байһан байна. КПСС-эй рескомой зүгһөө «түймэр сараха» хэрэг хэдэ дахин тудалдаһан байха. Тиимэрхүү «түймэрнүүд» КПСС-эй Северобайкальскын горком «Северный Байкал» газетэ хоёрой хоорондо байдаг лэ һүжэрдэг һэн. Коллективэйнь дунда тэсэшэгүй байдалай ушарһантай дашарамдуулан, КПСС-эй рескомой бюро «Правда Бурятии» газетын хүтэлбэриие пэлгэхэ баатай болоо һэн.

Олондо мэдээсэл дүүлгэхэ талаар сүлөөтэ байдалай бии болоһон ушарта хэр зэргэ болбосоронги, харюусалгатай байха талаар редакционно коллективүүд барандаа шалгалта гаража шадаагүй. Үнгэ гараха, шүүмжэлэл хэтэрүүлхэ ябадал үсөөн бэшэ үзэгдөө. Олондо мэдээсэл дамжуулдаг органуудта ажаллажа байгаа коммунистнуудта эрилтэ дээшэлүүлхэ талаар үзэл сурталай таһаг эмхидхэлэй-партийна хүдэлмэриин таһагтай хамта хэмжээ абаха зэргэтэй. Тиихэдээ үнэн сэхэ, һайн кадрнуудые «арһыень үбшэлһэн» наагуур шүүмжэлүүлхэгүй, гэбэшье хүдэлмэридөө алдуу гаргаһан, дутуу дундатай тодорхой хүнүүдые нюур сахингүйгөөр шүүмжэлбэшье, юрэнхы дээрээ бодотоор, түүхые үнэн зүбөөр, республикын соохи байдалые байһан сооһонь харуулхын тула тэдэ органуудые хинажа байха.

Хэблэл тухай Хуулиин гараһанай һүүлээр, олон партинуудай бии боложо байһантай дашарамдуулан, нэн түрүүн өөрынгөө хэблэлдэ, гүрэнэй дамжуулгын каналнуудта — телевидени, радио, мүн ондоо эмхи зургаануудай дали доро гаража байдаг газетэнүүдтэ партиин нүлөөнэй хуули ёһоной асуудал тон лэ гүнзэгы удхатай боложо байна. Энэ олон ондоо хандаса байха юм ааб даа, зүгөөр гол удхань ойлгосотой: хамаг бүхы зандаасые коммунистнууд лэ бэелүүлхэ зэргэтэй. Манай түүхэ эгээл орёо бэрхэтэй үе сагта арадайнгаа үмэнэ, оронойнгоо үмэнэ өөһэд өөһэдынгөө хэблэлэй харюусалгые дээшэлүүлхын түлөө тэмсэлэй манлайда коммунистнууд ябаха ёһотой. КПСС-эй ЦК-гай октябрьска пленум дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор, арадай һанамжа болгон, өөһэдынгөө нэгэ талын хараа бодолые общественно зарим шуулай «няатай» оролдолгые хаража байгаад тэдэ коммунистнууд олонхи ушарта аниргүй байдаг байна.

Олондо мэдээсэл дэлгэрүүлдэг газарта ажаллажа байһан коммунистнуудтай ябуулагдадаг хүдэлмэриие һургагүй һайжаруулха эрилтэ табигдана. Олониитын һанамжын түлөө хурса шанга тэмсэлэй үедэ хүн зондо үзүүлдэг бидэнэй политическэ нүлөөн эдэ асуудалнуудай ямараар шиидхэгдэһэнһээ дулдыдаха. Манай ажал ябуулгын Программа соо эдэ бүгэдэ хараалагданхай, тиигээд энэ хараалһанаа бидэ эрид шууд бэелүүлдэг байхабди.

Хүн зоной гэгээрэлэй эрид дээшэлһэнһээ уламжалан һайн дуранай ниитын эмхинүүдэй, хүдэлөөнэй эдэбхи һургаггүй дээшэлээ. Тиимэ эмхинүүд, хүдэлөөнүүд мандашье бии болонхой. Хараһаар байтарнай, шэнэ түхэлэй эмхинүүд имагтал бии болоод үнгэрэнгүй, харин тэдэнэй үзэл суртал бүрилдэнэ. Энээнтэй дашарамдуулан, шэнэ эмхидхэл бүтэмжэтэй бодолтойгоор хандаха, Буряад оронон хүн зоной олонхиинь аша туһада харюусахын тула бэе бэеэ ойлгожо, хамта ажаллаха зорилго партийна организацинуудай урда табигдана. Шухалань гэхэдэ, манай хэрэгэй амжалтатай байхые хүсэдэг һаань, тэдэнтэй олоной урда, сэхэ хөөрэлдэхэеэ айхагүй зэргэтэй.

Зүгөөр хамта ажаллахые уряалхадаа, өөрынгөө политикын ёһо гуримай асуудалнуудаа бидэ сухариха ёһогүйбди. Жэшээнь, олон партинуудай бии бололго тухай мүнөө ехэ хөөрэлдөөн болоно. Тиихэдээ энэ

КПСС-эй Буряадай республиканска организациин XXXV конференци

ҮНӨӨ ҮЕЫН ШУХАЛА ЗОРИЛГО

хэрэгтэ нүлөөлхэ онол арганууд урдынхиһаа ондоо болоо ааб даа.

Арадай ажахын элдэб һалбаринуудта хүдэлжэ байһан коммунистнуудаар дамжуулан бэелүүлхэ социально-экономическа тодорхой программа зохёохо тухай эндэ хэлэгдэнэ. Республиканска комитет ажал ябуулгаяа энээн тээшэ шэглүүлжэ эхилэнхэй. Тоосоото үе соо республиканска комитедэй хараа доро байһан социально-экономическа политикын олон тоото шухала асуудалнуудые тооложо болоно. Тэдэ асуудалнууд пленумүүд, бюрогой болон секретариадай заседанинууд дээрэ харагдадаг байгаа.

Һүүлэй үедэ республикын экономикодо болоһон хубилалтануудые согсолон хаража үзэбэл, тэрэниие демократическа шэглэлтэй болгохо, зөөриие, ажахые эрхилэлгын элдэб янзын гуримуудые хүгжөөхэ талаар бага бэшэ юумэн хэгдэжэ байна гэжэ тэмдэглэхэээр.

Мүнөө манайда 10 ассоциаци болон акционернэ общество, 630 кооператив, 7 хамтын болон 28 арендынэ предприяти бии болгогдоод, хүдэлжэ байна. Багахан предприятинуудшье бии болонхой. Урдынхиһаа тад ондоо, шэнэ түхэлэй нэгэдэлнүүд — ассоциаци һайн талаяа харуулха ёһотой. Энэнь хүдэлмэрилэгшэдые зөөри хэрэгсэлдэ дүтэлүүлхэ, ажалша коллективүүдтэ бэеэ даагаад хүдэлхэ арга олгохо, хүнүүдые һүбэлгэн бэрхэ болгохо зэргэтэй. Экономикые саашадань социальна талаар хубилгаха хэрэг бэелүүлэгдэжэ байна. Табан жэлэй эхиндэ бүхы капитальна һомололгын 76,6 процентнь үйлэдбэрилгын барилгануудта һомологдоһон һаа, мүнөө тэрэнь 72 процент болоо. Энээнэй ашаар гэр байра ашаглалгада оруулга жэлдээ 300 мянган дүрбэлжэн метрһээ хахад миллион хүрэтэрөө ехэ болгогдоо. Энэшье мүнөө тон бага гэшэ ааб даа.

Өөһэдынгөө хүтэлбэрилхэ гуримда орохо оньһонуудые оложо хэрэглэхэ ажал ябуулагдаа.

Буряад ороной экономикые дэлгүүрэй харилсаанда оруулха программа зохёохо тушаа республиканска комитет үүсхэл гаргажа, Министрнүүдэй Совет тэй хамта тэрэниие зохёохо саг зуурын коллектив бии болгоо һэн. Тэрээндэ Буряадай эрдэмэй түбэй эрдэмтэд, бусадшье мэргэжэлтэд оруулагдаһан байна. Мүнөө тэрэ республикын Госпланай бүлэгтэй хамтаруулагданхай. Экономикые тогтонижоруулха, дэлгүүртэ оруулха хэмжээнүүдые хараалһан хамтын программа зохёогдожо, һаяхан республикын Верховно Советэй октябриин сессиин үзэмжэдэ табигдаа. Тэрэ документ түрүүшын уншалгаар абтаа.

Экономикодо дэлгүүрэй харилсаа нэбтэрүүлхэ талаар абтажа байһан шиидхэбэринүүд тушаа республиканска партийна организаци ямар хараа бодолтой байха ёһотойб гэжэ хэлэхэ ушартай болоно.

Хэрбээ делегадуудай һайшаагаад байгаа һаань, энэмнай Буряадай коммунистнуудай ойрын 1,5—2 жэлдэ бэелүүлхэ хүдэлмэриин гол программа болохо зэргэтэй. Республикын экономическа байдалда тохёолдоод байһан айхабтар орёо бэрхэтэй үе сагта дэлгэрэнгы сэгнэлтэ үгэһэнэй үлүү. Энэмнэй бултанда мэдээжэ. Үйлэдбэриин хэмжээн бүри доошоо орожо, бүхыдөө промышленностьда тэрэнь нёдондоной энэ үеынхитэй сасуулбал оройдоо 97,1 процент, агропромышленна комплексын бүйлүүлгын промышленностьда — 89,3 процент болоо. Энээнһээ уламжалан бүхы юумэнэй тэнсүүри алдагдажа, заримдаа ажахын холбоон таһарха түйлдаа хүрэнэ, ажалай журам муудана, нөөсэ арга боломжонуудые бэдэрхэ, эрдэм ухаанай-техническэ дэбжэлтын түйлалтануудые нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ анхарал һуладана, хүнүүдэй голодоһо гаргалгаһаа, хулгайлгаһаа, ажалдаа гараагүйһөө, хүдэлмэриин сагай бүтээсэ багатайгаар хэрэглэгдэһэнһээ гээлтэ хоролто айхабтар ехэ болоно. Арадай ажахыда үдэр бүри 1 мянган хүн ажалланагүй. Зуун хүдэлмэришэн бүхэнэй гурбаниинь ажалдаа гаранагүй.

Хэлсээнэй журамай тон һула болоһон ушар экономическа байдалай муудаһанай гол шалтагаануудай нэгэн болоно. Байгша оной 9 һарада промышленна продукци бүтээжэ үгэхөөр баталһан хэлсээгээ 62 предприяти дүүргэзэгүй. Үйлэдбэриин хэмжээнэй бага болоходо ашаг олзонь баһал бага болоно. Ондоошье алдуу, дутагдалнууд олон. Экономикодо тохёолдоһон иимэ байдалда һанаагаа зобонгүй байхын аргагүй. Ушарынь юуб гэхэдэ, нэн түрүүн айхабтар шухала социальна асуудалнуудые шиидхэлгын удааруулагдаһанһаа иимэ байдал тохёолдоо.

Эгээл хүндүүлхэй асуудалнуудай нэгэн — эдеэ хоол болоно. Үнгэрһэн 1989 ондо, мүн байгша оной 10 һарада урда жэлнүүдэйхитэй сасуулхада хүн зондо 6 мянган тонноор ехэ мяхан, тэды шэнээнээр ехэ һүн худалдагдаа. Эдеэ хоолой бусадшье продуктнууд ехэ болоо. Байгаалиин, сагай уларилай орёо бэрхэтэй байгаашье һаань, таряалангай гектар бүриһөө 15,9 центнер ороо һон абтаа.

Гэбэшье эдэ бүгэдэ хэрэглэмжын дэлгүүртэ эдеэ хоол элбэгжүүлээгүй.

Бэшүүрэй, Баргажанай, Захааминай, Хэжэнгын районуудта һүн үшөөл бага һаагдана. Тэндэхи ажахынууд үнеэн бүриһөө жэлдээ 2000 килограммда хүрэхэгүй һү һаана. Республика соо 30 гаран гээгдэнги фермэ бии. Хэрбээ тэдэнэй республикынгаа дунда зэргын хэмжээндэшье хүрөө һаань, бүхыдөө 6 мянган тонно сагаан эдеэн нэмэжэ абтаха һэн.

Саашадаа хүн зоной хубиин ажахынуудые хүгжөөжэ, хүдөөгэй экономикодо олон янзын эмхидхэлнүүдые — кооперативууд болон арендынэ коллективүүдые, таряашадай ажахынуудые олон болгожо шадаа һаа, адууһа малай продуктнуудые хэр абадаг болохо арга бии. Мүнөө хубиин ажахынуудһаал үхэрэй мяхан дэлгүүр дээрэ ороно. Буркоопсоюз жэл бүри 11 мянган хүрэтэр тонно мяха зонһоо худалдажа абадаг. Баһал тэды шэнээн мяха колхоз, совхозууд гүрэнэй захилаар зонһоо худалдажа абана. Ондоогоор хэлэбэл, бүхыдөө үйлэдбэрилэгдэдэг мяханай 30 процентнь хубиин ажахынуудһаа ороно гэшэ. Хэрбээ хүдөөгэй айл бүхэнэй үмсэдөө мал баридаг һаань, үшөөшье ехэ мяхан орохо һэн. Тэдэ хүдөөгэй зоной гурбанайнь нэгэ хуби мал баринагүй ха юм. Илангаяа Прибайкалиин, Загарайн, Тарбагатайн, Кабанскын районуудта айлнуудайнь 50 процент мал баридаггүй.

Хубиин ажахынуудые хүгжөөхэ хэрэгтэ хүдөөдэ хүдэлдэг коммунистнууд онсо анхарал хандуулха зэргэтэй.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримуудшье ашаа харюулха гэжэ найдагдана. Хүдөөгэй 146 ажахынууд, тэндэхи бүхы ажалша коллективүүдэй хахадынь арендынэ харилсаанай гуримаар хүдэлнэ. Хүдөө нютагуудые социальна талаар үндэһөөрнь хубилгаха шухала болоно. Тэндэмнай гараар хэгдэдэг хүдэлмэри үшөөл ехэ бшуу. Хатуу хушалтатай харгышье үсөөдэнэ, айлнуудые телефонтой болгохо хэрэг үшөөл гээгдэһээр, харин хүдөөгэй зоной гэр байрануудта дулаа үгэхэ, уһа оруулха тухай хэлэлтэшье егүй. Энэ талаар хэхэ юумэн айхабтар ехэ.

Эдэ бүгэдэһөө боложо, ажал хэхэ шадалтай хүн зоной хүдөө нютагуудһаа гаража ошохо ушар олон байһаар.

Иимэ эрхэ байдалда, тэрэнэй хажуугаар республикын хүн зониие эдеэ хоолоор хангаха асуудалай үнинһөө политическэ удха шанартай болоод байхада, хүдөө нютагуудые хүгжөөхэ, болбосон түхэлтэй болгохын тула партийна организацинууд бүхы арга боломжо, бии байһан хүсэеэ хэрэглэхэ ёһотой. Энэ талаар республикын Министрнүүдэй Совет (нүхэр А. М. Шевченко), Агропромсоюз (нүхэр Н. Н. Найданов) улам эдэбхитэйгээр хүдэлхэ зэргэтэй.

Эдэ зорилгонуудые бэелүүлхэ талаар хүдөөгэй олохон партийна организацинууд өөһэдынгөө нүлөөе үшөөл хүсэд хэрэглэжэ шаданагүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. КПСС-эй республиканска комитет, мүн хүдөө ажахын асуудал даажа байдаг рескомой хоёрдохи секретарь нүхэр К. А. Албашеев тэдэниие бэхижүүлхэ тушаа үшөөл багаар хүдэлнэ.

Буряадай экономикые тогтонижоруулха болон дэлгүүрэй харилсаануудта оруулха талаар зайлашагүй шухала хэмжээнүүдые абаха программые, мүн республиканска партийна организациин коммунистнуудай бэелүүлхэ программые хүсэндэнь хүргэхэ талаар хүдөө ажахын мэргэжэлтэдэй, һунгагдаһан органуудай гэшүүдэй эдэбхиие дээшэлүүлхэ гэшэ онсо шухала байна. Газарай реформо болон газарые хэнэй мэдэлэй болгохо тушаа асуудалнуудаар мүнөө нэгэн һаналтай болохо гэшэ манда гол шухала. Манай һанахада зөөри хэрэгсэлнүүдые гүрэнэй, бэшэ, ондоо эзэтэй болгохо хэрэгтэ хизаарлалгатайгаар хандаха, колхоз, совхозуудые үгы болгохо, газар эзэлдэг хубиин томо эмхи бии болгохо гэхэ мэтэ асуудалнуудые болюулха хэмжээнүүдые абаа һаамнай таатай. Арендэ, акционернэ ажахынууд, тэдээнэй хажуугаар кооператив болон таряашадай ажахынууд гэхэ мэтэ хамтын эмхидхэлнүүдые бии болгохо гуримые шэлээ һаа, таатай байха гэжэ һанагдана. Иимэ эрхэ байдалдал коммунистнууд АПК-да дэлгүүрэй харилсаае нэбтэрүүлхэ хэрэгые дэмжэжэ шадаха байна.

Хото, городуудай, хүдэлмэришэдэй тосхонуудай промышленна предприятинуудай ажалша коллективүүдэй эдэбхитэй хабаадалгагүйгөөр эдеэ хоолой асуудалые шиидхэхэнь бэрхэтэй. Энэ программын бэелүүлэгдэхэ үедэ тэдэнэр агрокомплексын предприятинуудтай хоёр талын ашагтай харилсаа тогтоохо, хамһабариин ажахынуудые хүгжөөхэ, хэлсээнэй ёһоор хамтын үйлэдбэри эрхилхэ гэхэ мэтэ шэнэ онол аргануудые бэдэрхэ ёһотой.

Хэрбээ дэлгүүр дээрэ мүнөө эдеэ хоолой дуталдажа байһан энэ орёо байдалые бодотоор һуларуулха гээл һаа, бидэ бүхы арга боломжо, нөөсэнүүдые элсүүлэн хэрэглэхэ ёһотойбди. Айхабтар шахардуу болоһон энэ асуудалые зүбөөр шиидхэхын тула партийна организацинууд бүхы хүсэеэ, политическэ онол аргануудаа энээндэ шэглүүлхэ болоно.

Гэр байрын асуудал баһал тон шахардуу шанга байһаар.

Арбан хоёрдохи түсэбтэ табан жэлдэ жэл бүри 500 гара мянган дүрбэлжэн метр гэр байра ашаглалгада оруулагдана гэхэ гү, али урдахи табан жэлэйхиһээ 1,5 дахин ехэ болоо. Гэбэшье гэр байра абахаар ээлжээгээ хүлеэгшэдэй тоо үсөөрнэгүй, харин 69 мянган хүн болотороо олошоросо. Үшөө 1988 ондо баталагдаһан «Гэр байра-2000» гэһэн республиканска программа энэ асуудалые хүсэд шиидхэжэ шадахагүй байна. Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй районуудта, Улаан-Үдэ хотодо энэ талаар табан жэлэй программа дүүргэгдэхэгүй гэжэ бүри мүнөөнһөө эли болонхой. Баунтын, Ахын, Хойто-Байгалай, Ивалгын, Хяагтын болон бусад зарим районуудта бүхы гэр байрануудай хүн бүхэндэ хүртэсэ республикын дунда зэргын хэмжээнһээ үшөө доогуур байха юм. Гадна республикамнай энэ талаар Росси соо аяар 68-дахи һуури эзэлнэ. Гэр байрануудые болбосон түхэлтэй болгохо талаар бидэ эгээл һүүлшын һууринуудай нэгэндэ гаранхайбди.

Түсэблэлгэ болон мүнгэ зөөри һомололгые шэнээр хубаарилгаха талаар ехэхэн алдуу, дутагдалнуудай гаргагдаһаниинь эндэһээ харагдана.

Индустриальна аргаар гэр байра баридаг «Бурятгражданстрой» (хүтэлбэрилэгшэнь коммунист В. А. Жигимонт), «Бурятагропромстрой» (хүтэлбэрилэгшэнь коммунист Д. Ш. Шагдаров) нэгэдэлнүүдтэ үйлэдбэриинь хүсэнүүд гүйсэд дүүрэнээр ашаглагданагүй, барилгашад энээниие ашаглаха, гэр байрын барилгые үргэдхэхэ, түргэдхэхэ гэжэ оролдоношьегүй.

Барилгашадые, ажалша коллективүүдые экономическа талаар урмашуулжа, гэр байра барилгын бии байһан хүсэнүүдые түргэнөөр ашаглаха, хүдэлгэхэ хэрэгтэ анхарал түрүүшын ээлжээндэ хандуулха шухала болонхой. Гусиноозёрск хотодо КПД-эйн завод ашаглалгада оруулха, ханын керамическа болон бусад зүйлнүүдэй үйлэдбэриие үргэдхэхэ, бодхоогдожо байһан барилгануудые нютагай нөөсэ хэрэгсэлнүүдээр хангаха, сантехническэ болон гэр байра гоёон шэмэглэлгын зүйлнүүдые нютагай промышленностиин предприятинуудта ехээр бүтээн гаргадаг болохо шухала.

Гэр байрануудые подрядай гуримаар барихын хажуугаар, промышленна предприяти, колхоз, совхозуудай хүсөөр, ажахын аргаар барилга хэхэ хэрэгые үргэдхэхэ хэрэгтэй. Энэ асуудал партийна эхин организацинуудай, коммунист-хүтэлбэрилэгшэдэй онсо анхарха хэрэг болоно.

Хүдөөдэшье, хото городтошье кооперативна аргаар болон хүн зоной хүсөөр гэр байра олоор бариха гэшэ гэр байрын программа бэелүүлгэдэ шухала шэглэл боложо үгэхэ ёһотой. Мүнөө ажабайдалда хүнүүдэй һанал бодолой, хүсэл эрмэлзэлээ хубилгажа байхада энэмнай тус асуудалые богони болзорто шиидхэхэ бүтэмжэтэй арга замуудай нэгэн болоно. Болбосон түхэлтэй, газаагаа бүхы хэрэгтэй барилга-түхеэрэлгэнүүдтэй, бууса шадарай газартай өөрын гэртэй болохо гэжэ хүнүүдэй хүсэдэг болоһониинь һайшаалтай.

Арба хоёрдохи табан жэлэй 4 жэлдэ республика соо хүн зон өөһэдөө 126 мянган дүрбэлжэн метр байратай гэрнүүдые бария гэхэ гү, али энэнь бүхыдөө баригдаһан гэр байрын 6 процентнь болоно. Энэ үшөөл бага. Гэбэшье энэ талаар һайшаамаар жэшээнүүд бии. Бэшүүрэй, Түнхэнэй, Захааминай районуудта бүхыдөө баригдаһан гэр байрын 20—30 процентнь айлнуудай өөһэдынь хүсөөр баригдаа. Улаан-Үдэ хотодо, районуудта өөһэдын гэр байра бариха дуратайшуул олон. Гэбэшье элдэб бюрократическа ябадалһаа, албан зургаануудай хоорондохи худхаляануудһаа заримдаа Советэй болон ажахын органуудай али бүхы юумые эмхидхэжэ шададаггүй дээрэһээнь зоной хүсэлэн эсэстээ хүргэгдэнгүй һалана. Хүн зоной өөһэдынь хүсөөр гэр байра барилгые хүгжөөхэ тушаа абтаһан хэмжээнүүдые шиидхэлгэ республикын Министрнүүдэй Советдэ, горрайгүйсэдкомуудташье мууса бэелүүлэгдэнэ. Энээнһээ боложо, хүн зонһоо зүб гомдол ороно, тэдэнэр засагай органуудта хүсэд этигэхээ болино.

Улаан-Үдэдэ, жэшээлхэдэ, хоёр жэлэй саана дүрбэн мянган хубиин гэрнүүдэй барилга хэхээр талмай тодорхойлогдоһон аад, оройдоол 60 гэрэй барилга эхилэгдээ.

Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо, коммунист Е. А. Тарасюк социальна энэ шухаг асуудал шиидхэлгые түргэдхэхэ ёһотой.

КПСС-эй республиканска комитедтэ, правительстводо энэ асуудал нэгэнэтэ бэшэ зүбшэн хэлсэгдээ, гэбэшье гансал уряануудаар, хиналтаар ба хашалтаар юумэ бүтэхэгүй гэжэ ойлгосотой. Дэлгүүрэй экономикотой зохилдуулан барилгын комплекс эмхидхэлгые хубилган шэнэдхэхэ үндэһэн хараа хэмжээнүүд хэрэгтэй. Барилгануудтахи дэлгүүрэй харилсаануудые дэмжэлгэдэ партийна ажал ябуулгые зорюулаагүйдэ аргагүй гэжэ тодоор мэдэрхэ ёһотойбди. Энэ шэглэл хадаа ажал ябуулгымнай Программын шухаг хубинь болохо зэргэтэй. Энэ шэглэлээр партийна комитедүүд эдэбхитэй хүдэлхэ уялгатай, тэрэ тоодо реском, секретаринь П. А. Чукреев.

Республикын хүн зониие эдеэ хоолой бэшэ эд бараагаар хангалга урагшагүй. Тоосоото үе соо дэлгүүрые тогтууритай болгохоор зарим хэмжээнүүд абтаа. Эдеэ хоолой бэшэ эд бараа үйлэдбэрилгэ 33, туһаламжануудай хэмжээн 21 процентээр дээшэлээ. Гэбэшье эдэ бүгэдэ дэлгүүр хангаха зорилгонуудые шиидхээгүй. Мүнөө республика дотор үйлэдбэрилэгдэдэг эд бараае ондоо тээһээ асарагдаһантай, мүн түлөөһэтэй туһаламжа үзүүлгэтэй суг абаад үзэбэл, хүн зондо бии байгаа мүнгэнэй 60 процентһээ багые хангана. Олон эд бараанда эрилтын ехэ дээрэһээ магазинуудай таһагууд хооһорно.

Ажал ябуулгын программа дотор энэ зорилго бэелүүлгэ хэдэн шэглэлээр хараалагдана. Оборонно предприятинуудай байра сүлөөлжэ, орондонь арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа гаргадаг болохо. Машина бүтээлгын комплексын эхилэгдээд зогсоогдоһон барилгануудые түгэсхэхэ талаар хүдэлмэреэ үсэд үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэй. Түрүүшын ээлжээндэ «Электромашина», «Теплоприбор» заводуудай, «Бурятферммаш» нэгэдэлэй баригдажа эхилһэн предприятинуудые түгэсхэхэ, тиихэдээ ехэнхи хүсыень арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа гаргалгада зорюулха шухала.

Арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгые экономическа талаһаа урмашуулхын тула республикын Хуули баталдаг органууд үнэ сэн тогтоолгын, материальна хангалгын, мүн эд бараа үйлэдбэрилгэдэ коопераци эмхидхэлгын асуудалнуудаар документнүүдые батлан абаха ёһотой. Элдэб эд зөөриин үндэһөөр кооперативуудые, бага предприятинуудые байгуулха шухала. Иимэ предприятинууд дэлгүүрэй хэрэглэмжэнүүдые саг дары мэдэрдэг байха юм. Туһаламжануудай албан улам һайнаар хүдэлхэ ёһотой.

Партийна организацинуудай ажал ябуулгада хүн зоной элүүр энхые хамгаалгын асуудал, тэрэ тоодо «Элүүр энхэ» гэһэн программа бэелүүлгэ, эмнэлгын зургаануудай материально-техническэ бааза бэхижүүлгэ оролсоно.

Нүхэд!

Экономическа байдал, илангаяа Байгалтай холбоотой асуудалнууд мүнөө тон орёо. КПСС-эй ЦК-гай ба СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Байгал нуурые хамгаалха талаар 434-дэхи тогтоолой асуудалнууд республикын партийно-ажахын эдэбхитэдэй заседанинууд дээрэ 1987, 1989 онуудта зүбшэн хэлсэгдээ һэн.

Республикын партийна организациин, Министрнүүдэй Советэй, байгаали хамгаалха органуудай ба республикын ниитэ зоной абаһан хэмжээнүүд экологическа байдал һайжаруулгада һайн талаһаа нүлөөлөө. Гэбэшье тогтоол бүхыдөө хангалтагүй бэелүүлэгдэнэ.

Эдэ жэлнүүдтэ тус тогтоолоор хараалагдаһан 132,9 миллион түхэригэй 61,9 миллион түхэригынь ашаглагдаа. Сэлэнгинскын ЦКК-да, Улаан-Үдын ТЭЦ-тэ, авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлдэ хүдэлмэринүүд хангалтагүй ябуулагдана.

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Советэй объектнүүдтэ үнгэрһэн хахад жэлдэ 2620 түхэригэй 742 мянганиинь ашаглагдаа. Мухар-Шэбэр, Баргажан, Кабанск, Турунтаево һууринуудта сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй проект зохёон табилга ба барижа эхилэлгэ хойшолуулагдана.

Хүдөөдэ байгаали хамгаалха объектнүүдые барилга удаагаар ябуулагдана.

Зарим тэды хэмжээнүүдэй абтабашье, республика дотор ой модо хэрэглэлгэ хангалтагүй. Гал түймэрһөө ой модо хамгаалха албан һулаар хүдэлнэ, 1990 оной намар-зунай үедэ республикада 99 мянган гектар газар носоо.

Энэ талаар коммунистнууд М. И. Семенов, И. Д. Доржаев өөһэдһөө дулдыдаха бүхы юумэ хэжэ шадаагүй.

Байгал тухай Хуули зохёон табилга ба баталан абалгые улам саашань унжагайруулжа болохогүй. Байгал хадаа гансашье Буряадай нөөсэ баялиг бэшэ хадань энэ Хуули ороной Верховно Советтэ харагдажа үзэгдэхэ ёһотой.

Алас Дурна зүгэй экономическа районой, Буряадай ССР-эй ба Шэтын областиин үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые 2000 он болотор хүгжөөхэ талаар удаан болзорой Программаар республикын экономическа ба социальна хүгжэлтэ тодорхойлогдоно. Үнгэрһэн гурбан жэлэй туршада Программаар хараалагдаһанай оройдоол 61 процентнь бэелүүлэгдээ.

Түгнын шулуун нүүрһэнэй уурхайн, Гусиноозерскын ГРЭС-эй хоёрдохи ээлжээнэй, Улаан-Үдэдэ 2-дохи ТЭЦ-эй барилга дээрэ капитальна һомололгонууд муугаар ашаглагдана, машина бүтээлгын комплексын зарим объектнүүд зогсоогдонхой. Барилгын индустриин түсэбөөр хараалагдаһан 17 предприяти ба объектын оройдоол 5-ниинь байгша табан жэлдэ ашаглалгада тушаагдаа. Социальна ба хүн зоной ажаһуудалай хэм хэмжээ дээшэлүүлхэ талаар программа бэелүүлэгдээгүй.

Буряадай республика тушаа ССР Союзай ба Федерациин абаһан уялганууд дүүргэгдэхэ ёһотой гэжэ бидэ тоолонобди, тиин эдэ асуудалнуудые СССР-эй Президентын ба правительствын урда табинабди.

Гэхэ зуура, бии байгаа мэдээжэ шалтагаануудһаа уламжалан, эдэ бүгэдэ шэнэлэгдэхэ, хубилгагдаха, энэ талаар хүдэлмэреэ хойшолуулангүй эхилхэ хэрэгтэй. Тиин дэлгүүрэй харилсаануудай үедэ республикын экономическа ба социальна хүгжэлтын удаан болзорой Программа зохёогдохо юм. Дэлгүүртэ оролго эхилээ, КПСС-эй рескомой дурадхаһан экономико тогтууритай болгохын Программын хойшолуулашагүй хэмжээнүүдэй үндэһөөр хүдэлмэри ябуулагдана. Партийна организацинуудай зүгһөө энэ Программа дотор эгээл дэмжэлгэтэй, шухаг зүйлнүүдые нэрлэбэл, эд зөөриие, арадай ажахын байгууламжын хубилалтые, урьһаламжын ба мүнгэнэй системэ элүүржүүлгые, эрхэтэдые социальна талаһаа хамгаалгые нэрлэмээр.

Зохихо Хуулинуудые баталан абангүй дэлгүүрэй экономикодо оролгон бүтэшэгүй юумэн. Ажахын шэнэ эрхын үндэһэ байгуулха, ажахын уялгануудые дүүргэлтые хангаха арга түйлаха, банкын-урьһаламжын тааруу системэ эмхидхэхэ, налог-татабариин, ажалай, экономическа ба бусад гүрэнэй албануудые бүридхэхэ шухала. Түсэб дүүргэлтэ бэшэ, харин республикын экономикын бүхы шатануудай ажахын эдэбхиие дэмжэлгэ гол юумэн болохо.

Экономическа эрид шууд хубилган шэнэдхэлгые түйлалта ба дэлгүүртэ оролго хадаа мүнөөдэр түбэй ба республикын дүтэ харилсаанһаа, союзна ба федеративна, мүнөө зохёон табигдажа байгаа экономическа хэлсээнүүдһээ дулдыдаха. Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларациин үндэһөөр Буряадай ССР-эй бүрин эрхэнүүд ба түлөөлэлгэнүүд хангагдаха.

Партийна эхин организацинууд, партийна комитедүүд дэлгүүрэй харилсаануудта оролготой холбоотой Хуулинуудай проектнүүдые зохёон табилгада эдэбхитэй хабаадаха зэргэтэй. Ажахын ажал ябуулгаһаа холодохо зуураа экономическа политика зохёон байгуулгаһаа зайсаха гэшэ тон буруу. Засагай дээдын зургаануудтахи өөһэдынгөө түлөөлэгшэдөөр дамжуулан экономическа асуудалнуудые шиидхэхые оролдохо юм. Буряадай ССР-эй Верховно Советтэ экономико хубилган шэнэдхэхээр зохёон табигдажа байһан Хуулиин актнууд зүбшэгдэхэ хаһадаа партийна организацинуудта политическэ шалгалта гараха ёһотой. Гэхэһээ гадна, хуулита ёһоной эрхэнүүдые хэрэглэн, республикын партийна организаци Верховно Советтэ экономико хубилган шэнэдхэхээр һанамжануудые оруулха, тиихэдээ депутадуудай бүхы бүлэгүүдтэй тодорхой программна дурадхалнуудые зүбшэхэ эрхэтэй.

Республикын олониитые үргэнөөр хабаадуулан, дэлгүүрэй экономикын үедэ ушаржа болохо хохидолто хойшолонгуудые зүбшэжэ үзэхэ, тиин энээниие дабажа гарахын тула социальна үнэн зүбэй гуримуудаар ёһотой концепци зохёохо шухала.

Гансашье дэлгүүрэй булюу һайн талануудай тухай бэшэ, харин муу талын хойшолонгууд тухайнь хүнүүдтэ үнэн сэхээр хэлэхэ ёһотойбди гэжэ КПСС-эй республиканска комитет тоолоно. Бусад оронуудай дүй дүршэл бодотоор гэршэлнэ: дэлгүүртэ оролгоной үедэ ажалшадай ажаһуудалай хэмжээн доошолхо. Ажалгүйдэлгэ олошорхо, үнэ сэнгүүд дээшэлхэ, түхэригэй үнэ сэн, үйлэдбэриин хэмжээн доошолхо, баян ба үгытэйшэг гэжэ илгарал бүри тодо болохо. Иимэ эрхэ байдалда гүрэнэй зүгһөө хэмжээнүүд абтаха ёһотой. Ажалгүйдэлгэтэй тэмсэхээр тодорхой арга тодоруулжа, ажалаар хангалга тушаа Хуули абтаха зэргэтэй.

Ажалшадые социальна талаһаа хамгаалхын тула хэмжээнүүдые зохёолгодо партийна организацинууд түрүү зэргэдэ байха ёһотой. Партийна хүдэлмэриин мүнөө үеын удхань юуб гэбэл, партийна комитедүүд ажалша коллективүүдтэ хэрэгтэй, туһатай болохо зэргэтэй. Партийна бэшэ хүнүүдшье, коммунистнуудшье парткомдо этигэлтэй байха, партком хадаа захиргаанай хашалтада зүрюу хүсэн гэжэ ойлгохо ёһотой. Нүгөө талаһаань гэхэдэ, партком хадаа социальна хамгаалгые хангадаг байгууламжа гэжэ хүнүүд мэдэг лэ.

Эдэ бүгэдые ниитэлхэдээ, экономикомнай общественын үндэһэ һуури гэжэ тэмдэглэхэ болонобди. Экономико һайжаруулангүйгөөр ямаршье зорилго шиидхэхын аргагүй. Эгээл тиимэһээ партийна ажал ябуулгадамнай экономико гол һуури эзэлхэ ёһотой болоно.

1990 оной эсэс болотор, мүн 1991 ондо оперативна хүдэлмэридөө ба онсо шухаг хэмжээнүүдые абалгадаа алдуу гаргаха ёһогүйбди. Мүнөөнэй орёо байдал тогтонижуулгые хойшолуулашагүй ушарһаа иимэ тобшолол хэнэбди. Танай анхаралые онсо шухала асуудалнуудта хандуулха һанаатайб.

Хүдөө ажахын жэлэй дүнгүүдые уридлан гаргахада, өөрэдын эдеэ хоолой зүйлнүүдые нёдондонойхиһоо үлүү ехээр абахабди гэжэ эли. Бусад областьнуудһаа абтадаг эдеэ хоол урданайхиһаа багаар асарагдаха. Хүн зоноо эдеэ хоолой продуктнуудаар хангахын тула энэ яашье хүрэхэгүй. Хэрэглэмжын улам хурсадахада, эдеэ хоолой дэлгүүрэй тогтууригүй байлга бүри үргэдэнэ бшуу. Иимэ эрхэ байдалда агропромышленна үйлэдбэридэ ба худалдаа наймаанда хүдэлдэг коммунистнууд үндэр ехэ харюусалгаяа мэдэрхэ, эмхидхэл харуулха уялгатай. Агропромышленна комплексын хүдэлмэритэй холбоотой асуудалнуудые саг соогоо шиидхэлгэдэ партийна комитедүүд арга түхаараа туһалжа байха зэргэтэй.

Республика дотор эдеэ хоолой продуктнуудые үйлэдбэрилхэ талаар гүрэнэй даабаринуудые дүүргэлтэдэ онсо анхарал хандуулагдаха ёһотой. Эдеэ хоолоор хангалгатай холбоотой бэрхэшээлнүүдһээ уламжалан, элдэб янзын хонжоо наймаа хэхэ, айлгажа, һүрдөөлгэжэ гү, али үшөөшье ямар нэгэн арга мэхэ хэрэглэн, эдеэ хоол абаха ушарнуудтай эрид тэмсэхэ хэрэгтэй.

Эдеэ хоолтой холбоотой асуудалнуудые шиидхэхын тула бүхы шатын партийна комитедүүдтэ, гүрэнэй ба ажахын хүтэлбэридэ гол хүтэлбэрилэгшэдэй ударидалга доро харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдэй бүлэгүүд байгуулагдаха зэргэтэй.

Президентын, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин заабаряар эдеэ хоолоор хангалгын асуудалнуудые саг соонь шиидхэжэ байлгые манай правительстводо, коммунистнууд - хүтэлбэрилэгшэд В. Б. Сагановта (дотоодын нөөсэнүүдээр) ба В. К. Агаловта (гадаадын харилсаанууд), мүн албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэ тохохо. Тиихэдээ Верховно Советэй тогтоолоор онсо этигэмжэ түлөөлгэ тэдээндэ үзүүлэгдэхэ байна.

Мүнөөдэрэй гол зорилго гэхэдэ, дэлгүүртэ оролгын түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүдые абалга болоно. Предприятинууд ба регионууд хоорондын ажахын холбоонуудые таһалхагүйн тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй. Энэмнай экономико тогтонижуулгын шухаг арга ха юм.

Ажахын хэлсээнүүдые гүйсэд түхэлдэнь хүргэхэ, ерэхэ жэлһээ ажалша коллектив бүхэнэй хүдэлмэриин найдамтай үндэһэ һуури табиха хэрэгтэ коммунистнууд хабаадаха ёһотой. Хэрбээ Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшонорой нэгэнэй энэ хүдэлмэриие толгойлоо һаань, зүйтэй гэжэ һананаб. Мүнөө бидэ манай ороной, республикын түүхын тон хүндэ үедэ байнабди, ниитын хүсэнүүдэй ба хүн зоной хүсэ шадал нэгэдүүлэн элсүүлгэ хэзээ хэзээнэйхиһээ хэрэгтэй болоод байна.

Нүхэд!

Үнгэрһэн хоёр жэлэй туршада хубилган шэнэдхэлгын, КПСС-эй XXVIII съездын ба КПСС-эй ЦК-гай октябриин (1990 он) Пленумэй нүлөөн доро республиканска парторганизаци нилээн хубилаа гэжэ элидхэлээ түгэсхэхэдөө тэмдэглэхэ байнаб.

Республикын партийна, социально-экономическа ба ниитын ажабайдалай асуудалнуудые тоосоото элидхэл соо адли тэгшэ, гүйсэд харуулхын аргагүй байба. Илангаяа орёо хурса, мүнөөдэрэй шухаг асуудалнуудта анхаралаа тогтоохо гэһэн эрмэлзэлтэй һэм. Республиканска комитедэй хүдэлмэри тухай манай бодомжодо делегадууд нэмэлтэ хэхэ, залан шууд хараһаа ажал ябуулгыень сэгнэхэ ааб за.

ХИЛЫН саанаһаа
ТАСС · АПН

...АТАР. Дэлхэйн ... уудта шэл... зөөриин бү... нуудые адли ... хэ гэшэ эр... социальна талаар ... эрхэ нүхэсэл... болоно гэ... газетэнүүд... Монголой ... тогтоол соо ... һаа түсэблэл... һаа удаа ... зөөриин ... ябадалые болюулха гэшэ энэ хүдэлмэриин шухала шэглэл болохо юм. Бэелүүлэгдэхэ хубилалтануудай гол гуримуудые ойрын сагта правительство Бага хуралда дамжуулха ёһотой гэжэ тогтоол соо тэмдэглэгдэнэ. Хүдэлдэг газарайнгаа зөөри тушаа бүхы ажалшадай булюу эрхэтэй байхын тула гүрэнэй предприятинууд болон ажахынуудай хуби заяае шиидхэхэдээ, ажалша коллективүүдэй һанамжануудые заатагүй хараада абаха хэрэгтэй.

Арадай хуралаар шиидхэлгын баталан абтатар гүрэнэй предприятинуудай, ажахынуудай ба эмхи зургаануудай зөөриие үмсэдэ дамжуулхагүй гэжэ МНР-эй правительство тоолоно.

НЬЮ-ЙОРК. Америкын нефть болбосоруулгын түрүү корпорацинууд совет экономикодо мүнгэ һомолхо, нефтиин зүйлнүүдые үйлэдбэрилхэ түрүү технологи СССР-эй предприятинуудта үгэхэ тухай асуудал хаража үзэнэ. Тобшолон хэлэбэл, энэ талаар совет-американ хамтын олон тоото кампаниинуудые байгуулхаар, нефтиин шэнэ уурхайнуудые шэнжэлхэдэнь, совет предприятинуудта туһалха. Америкын нефтиин институдай эмхидхэһэн США-гай нефтиин ехэ кампаниинуудай түлөөлэгшэдэй жэл бүри үнгэргэгдэдэг уулзалга дээрэ энээн тухай хэлэгдээ һэн.

Вашингтондо оршодог «Лин Консалтинг» корпорациин президент Лу Паглиаресиин һанамжын ёһоор, совет нефть болбосоруулгын промышленностьда мүнгэн зөөри һомолбол, Персидскэ тохойн оршондохи үйлэ хэрэгүүдһээ уламжалан Баруунай оронуудта нефтиин талаар тохёолдоһон хүшэр хүндэ байдалые һайжаруулхада, мүн тэрэшэлэн экономическа реформо бэелүүлхэдэнь Советскэ Союзда туһатай байха. СССР-тэ нефть үйлэдбэрилхэ талаар бэелүүлэгдээгүй арга боломжонууд ехэ, — гэжэ тэрэ хэлэбэ. Түрүү технологи хэрэглэдэг болоо һаа, нефть үйлэдбэрилхэ талаар үндэр дүнгүүдые туйлажа болохо.

ПРАГА. ЧСФР-эй газар дээрэһээ совет сэрэгүүдые гаргаха тухай мүнөө жэлэй февралиин эсэстэ Москвада гар табигдаһан правительстванууд хоорондын хэлсээе бэелүүлгэтэй холбоотой зөөриин ба финансова асуудалнуудаар ЧСФР-эй болон СССР-эй комиссинуудай хөөрэлдөөнүүд түгэсэбэ. Тус хэлсээе бэелүүлгэдэ хабаатай бүхы асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэбэ. Хөөрэлдөөнэй дүнгүүдээр зохихо документнүүдтэ гар табигдаһан байгаа.

ВАШИНГТОН. «Ойрын ерээдүйдэ Чехословакида американ капитальна һомололгонуудые хэрэглэхэдэ эгээл зохид эрхэ байдал байгуулагдаха ёһотой,— гэжэ Европын хэрэгүүдэй талаар США-гай худалдаа наймаанай министрэй туһалагшын орлогшо Френклин Варго мэдүүлбэ. Чехословак-американ экономическа соведэй эндэ болоһон арбадахи сесси дээрэ тэрэ үгэ хэлээ һэн. Хоёр ороной правительствануудай ноёд, мүн ажал хэрэг эрхилдэг бүлэгөөрхидэй 200 гаран түлөөлэгшэд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадаа.

Ф. Варгын хэлэһэнэй ёһоор, мүнөө үедэ Польшо оройдоол 70 миллион долларой эд бараа США-һаа худалдажа абадаг. Ерээдүйдэ нэгэ миллиард долларой эд бараа худалдадаг болохыень американ бизнесменүүдтэ тэрэ дурадхаба.

ТОКИО. Японой император Акихито һаяхан хуулитаар хаан шэрээдээ һууба. Жара гаран жэл соо орониие хүтэлжэ байһан аад, нёдондо жэлэй январь һарада наһа бараһан эсэгынгээ, император Сиовой (Хирохито) шэрээдэ мүнөөнэй эзэн хаан һууба гэшэ.

Императорай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые хубилгаһан дайнай һүүлээрхи Конституциин ёһоор Японой император түрүүшынхеэ хаан шэрээдэ һууба. Энээнэй урда тээ тэрэ «амиды бурхан» мэтэ хүндэлэгдэдэг байһан һаа, конституциин ёһоор, гүрэн түрын ба арад зоной нэгэдэлэй һүлдэ тэмдэг болоно.

Түүхэдэ түрүүшынхеэ хаанай шэрээдэ һууха ёһолол Токиодо үнгэргэгдэбэ. Энээнэй урда Японой урданай ниислэл Киотодо иимэ хэмжээнүүд үнгэргэгдэдэг байһан. Май һарада тэндэһээ сэрэгэй вертолёдоор эзэн хаанай ба тэрэнэй хатанай хоёр шэрээ асарагдаһан юм.

Тусгаар уригдаһан 2500 айлшад, тэрэ тоодо 158 оронһоо, мүн уласхоорондын эмхинүүдһээ үндэр тушаалта 500-гаад түлөөлэгшэд энэ үйлэ хэрэгтэ хабаадалсаба.

ТОЛИ

ҮХИБҮҮДТЭ ЗОРЮУЛАГДАҺАН ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

Эрдэни ДУГАРОВ

Манай хорёо соо

Манай хорёо соо
Мал адууһан олон даа.
Мүнөө хорёо соо
Мөөдэй, маадайнууд байнал даа.

Тэдэнтэй өөһэдтэйнь
Танилсаха һаа,
Танилсагты.
Тэдэнэй хөөрөөе
Шагнаха һаа,
Шагнагты.

Тугал

Улаа эрээхэн тугалхамби,
Малаан мүнсүү духахамби.
Духамни угаа зохолоол даа —
Эбэрни ургахаа һанабал ха.
Үдэр һүнигүй зобоогоол даа—
Хүдэрхэн эбэр ургахал ха.
Дайралдаһан юумэ мүргэнэб,
Духынгаа зохолоо гарганаб.
Хүүгэд намһаа айна гүт,
Мүргэдэг тугал гэлсэнэ гүт!
Мүргэдэг тугал бэшэлби даа,
Мүргүй духам зохолнол даа.
Духыем маажажа үгөө һаатнай,
Духын ябахаа болихо һэм,
Дадан эжэлшээ һаатнай,
Наадан хүхин зуһахабди.

Унаган

Хүхэ талада тэнжэһэн
Хүнгэн хүлтэй унагамби.
Хүбүүдэй хүдэрые шалэһэн
Хүлэг болохо һанаатайб.
Табжархай табин наадахадам,
Тангаршаан харайн хүхихэдэм,
Хүүгэд намһаа түбэгшөөнэ гүт,
Унаса дайраха гэлсэнэ гүт!
Хорёогой саана бү шэбээлыт,
Булангай саанаһаа бү шагаагыт.
Зүлгэ ногоон зоолэхэн даа,
Зүндөө гүйлдэн наадаял даа.

Хурьган

Буржагар сагаахан хурьгамби,
Буряадхан үүлтэрһээ гараһамби.
Бэлшээри дээрэ хүхюутэй,—
Бэлшэнгээ нааданаб хүүгэдтэй.
«Маадай, маадай» гэлдээд,
Намаяа тэдэм эрхэлүүлнэ.
«Наадая, наадая» гэлдээд,
Намтаяа табжархай табилуулна.
Гэдэһээ үлдэхэдэм адуулан,
Шэмэтэй ногоондо садхаана.
Ундаа хүрэхэдэм уһалуулан,
Шэбэрэй булаг абаашана.
Түргэн ашыень харюулхаб даа,
Торгон нооһоо үргүүлхэб даа.
Бээлэй, оймһо оюулхал даа.
Бээрэнгүй үбэлдөө ябахал даа.

Эшэгэн

Соб-собхон собхорһон,
Согтой хүхюун дэбхэрһэн,
Сог харахан эшэгэмби,
Солбон собоо гэдэгһэмби.
Эндэш тэндэш харагданаб,
Энээгүүрш тэрээгүүрш харайнаб.
Хорёо, сарай дамжанаб,
Хурьга, тугал хашараанаб.
Тоомгүй намай гэлсэнэ гүт,
Гансаардахадаа тиигэнэб даа.
Тоожо намтай эжэлшэхэ гүт,
Гааража одоо хүхихэбди.
Теэд, эжэлшэхээ һанаһам,
Эрьюусэлдэхэ наадаха гэһэм,
Телевизорээ хараха дуратай
Ээн хүбүүм үлдөөдхинэ,
Үйлсэ зайха ажалтай
Хүршэ хүбүүм тэрьелээдхинэ.
Үлдэг, тэрьедэг хамаагүй,
Хүхюун хүүгэд барагдаагүй.

Гүлгэн

Хүйхэр хүхюу гүлгэмби,
Хүүгэдтэ хусан хөөрэнэлби:
— Эсэгэ минии ангууша,
Эхэ минии хоройшо.
Мини наадан годооржо,
Тахяа үлдөөд зандуулнаб.
Тиин минсгэйе борожо,
Шууяа татаад хорюулнаб.
Тиибэшье һонор үнэршэб,
Түргэн хүлтэй, мүршэб.
Тарбаяа дахаад талаараа
Тарбага, зумбараа агнанаб.
Айнгүй хусаад газааһаа
Айлай малые үлдэнэб.
Ангуушашье болохол хаб,
Хоройшошье байхал хаб!

НҮХЭРӨӨ ДУРСАН, ХАРГЫДАА ГАРАА ХҮМ

ЮНЕСКО-гэй шиидхэбэреэр «Монголой нюуса тобшын» 750 жэлэй ой байгша ондо үргэнөөр тэмдэглэгдэжэ байна.

Манай Буряадай мэдээжэ уран зохёолшо Чимит-Рэгзэн Намжилов буряад хэлэн дээрээ «Монголой нюуса тобшые» оршуулжа, хэблэлдэ тушаагаад байтараа, гэнтэ наһа бараһан байна. Номыень Ч-Р. Намжиловай наһанай нүхэр Ханда-Цырен Намжилова тэрэ ехэ конференцидэ абаашажа бэлэглэһэн юм.

Мүнөө таанад уншагшадтаа Х-Ц. Намжиловагай нүхэр тухайгаа бэшэһэн дурдалгые таанарай һонорто дурадхая.

МИНИИ нүхэр Чимит-Рэгзэн Намжилов — Буряадай мэдээжэ уран зохёолшо — манай буряад арадай уг гарбалтай, эртын түүхэтэй холбоотой «Монголой нюуса тобшые» үндэһэн хэлэн дээрээ оршуулхадаа, ямар ехэ харюусалгын тудаһые үнэн сэдьхэлээрээ мэдэржэ, энэ эхэ зохёолой удхые зүбөөр, дүүрэнээр, тодоор гаргахые аргагүйгөөр оролдоһон байгаа.

Чимит-Рэгзэн Монгол оронтой ехэ холбоотой байһан юм. Зургаан жэлдэ Улаан-Баатарта ТАСС-ай сурбалжалагшаар һуужа, һүүлдэнь ТАСС-ай корпунктые эрхилэгшээр хүдэлһэн юм. Тэндэ ажаллажа байха үедөө «Сүхэ-Баатарай орондо» гэдэг шүлэгэй ном бэшэжэ, хэблэлээр гаргаа. Үшөө тиихэдэ Монгол ороной алдарта уран зохёолшо Дашдоржийн Нацагдоржын шүлэгүүдые оршуулжа, ном болгожо хэблүүлээ. Тиихэдэ монгол 50 поэдэй шүлэг, дуунуудые «Алтан соёмбо» гэһэн нэгэ ном болгожо согсолоо. Мүн лэ Монголой поэт Чойжалжавын Лхамсүрэнэй «Хүрин морин» гэһэн шүлэгэй номые буряад хэлэн дээрэ оршуулжа гаргаһан байна. «Монголой нюуса тобшые» буряад хэлэн дээрэ оршуулаад, хэблэлэй газарта тушааһанайнгаа һүүлдэ гэнтэ наһа бараа.

Тэрэ номыень би саашань хэблэлэй газараар ябажа хэблүүлээд, Монгол орон ошожо, **«Монголой нууц тобчооной» 750 жэлэй ойдо** зорюулагдаһан уласхоорондын конференцидэ хабаадалсахадаа, дурасхаал болгон барюулаа һэм. Амгалан энхэ байхадаа, Чимит-Рэгзэн урилга абаһан юм. Тиин Чимит-Рэгзэниие наһа бараа гэжэ дуулахадаа, Монголой эрдэмтэд намда утаһадаа һэн. Нүхэрэйнгөө наһа бараашье һаа, хэжэ байһан ажалыень, номыень абаад, өөрөө хабаадалсахаяа ерэгты гэһэн байгаа.

Августын 13-һаа 20 хүрэтэр Улаан-Баатарта «Монголой нюуса тобшын» 750 жэлдэ зорюулһан уласхоорондын ехэ конференци болоо. Улаан-Баатар хотын айлшадай буудалда академик Ш. Бираа намайе хүндэмүүшээр угтаа. «Чимит-Рэгзэн гуайе амгалан энхэ байна гэжэ һанагты»,— гэхэдэнь, минии досоо ехэ зохид болоо һэн. Монгол нүхэд намайе ехэ һайнаар угтаа. Бидэ тэндэ яһала удаан байһан хадаа олон найзанартаяа уулзаа. Улаан-Баатарта манай дүтын нүхэд, Монголой мэдээжэ уран зохёолшо Д. Цэвэгмид-гуай Долгорсүрэн-гуай хоёройдоо айлшалжа, Чимит-Рэгзэнэйнгээ оршуулһан «Монголой нюуса тобшо» бэлэглээб. Тиихэдэ маанадай Монголдо ажаллажа байхадаа, һайн танила болоһон гэр гэртээ оролсожо байдаг Гомбожавын Очирбат намайе хүлеэн абаа. Би Чимит-Рэгзэнэйнгээ номые баһал бэлэг баряаб.

Монголой зохёолшод ехэ олон номуудые энэ ойдоо зорюулжа гаргаһан байна. Монголой университедэй багша Ш. Гаадамбын бэлдэһэн «Монголой нууц тобчсо» дахин хэблэгдээ. Ш. Гаадамба-гуай Чимит-Рэгзэниие һайн таниха һэн. Тиин намтай удаан хөөрэлдэжэ, манай гэр бүлэдэ зорюулжа, өөрынгөө ном бэлэглээ. Зүгөөр Монголой Эрдэмэй академиин президент Н. Содном мээнадта баһал тэрэ номые бэлэглээ. 750 жэлэй ойн баярта зорюулһан номуудай үзэсхэлэн (выставкэ) Улаан-Баатарта нээгдээ. Буряадай номой хэблэл яһала эдэбхитэй хабаадалсаа гээшэ. Юрэнхыдөө зүблэлтэ гүрэнһөө 20 гаран уран зохёолшод, эрдэмтэд ябалсаа. Энэ ехэ хуралдаание Монголой эрдэмэй академиин президент Н. Содном нээгээ.

Монголой Арадай Ехэ Хуралай түрүүлэгшэ (мүнөө Монголой юрэнхылэгшэ-президент) П. Очирбатын амаршалга уншагдаа. Һүүлдэнь ЮНЕСКО-гэй Генеральна директорэй түлөөлэгшэ Андрес Арс Ветсена үгэ хэлээ. Уласхоорондын монголшо эрдэмтэдэй ассоциациин секретарь, академик Ш. Бираа ехэ элидхэл хэбэ. Элидхэлэй дүүрэхэдэ, түлөөлэгшэдтэ «Бүртэ Чино» гэжэ зурагта кино харуулагдаа һэн.

Уран зохёолой, хэлэнэй, эрдэм шэнжэлгын бага хуралые хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Д. Ёндон хүтэлбэрилөө. Тэрэ нүхэр тэндэ байһан түлөөлэгшэдтэ хандан, иигэжэ хэлээ: **«Манай Монгол орондо удаан ажаллаһан, Буряадай мэдээжэ уран зохёолшо Чимит-Рэгзэн Намжилов «Монголой нууц тобчооё» буряад хэлэн дээрэ оршуулаад, гэнтэ наһа бараһан байна. Тиихэдээ мүнөө манай ехэ хуралдаанда Чимит-Рэгзэн-гуайн абгай Ханда-Цырен-гуай ерээд байна»,**— гээд:— **Одоо үгэ үгтэбэ»,**— гэхэдэнь, би бодожо, Монголой арад түмэнэй гайхамшагта зохёол «Монголын нууц тобчсоны» 750 жэлэй ойн баяраар бүгэдэндэ мэндэ хүргэжэ, ажалай амжалта хүсөөд, Чимит-Рэгзэнэй оршуулһан «Монголой нюуса тобшо», Д. Нацагдоржийн шүлэгэй ном, нүхэрэйнгөө «Сүхэ-Баатарай орондо» гэһэн гурбан номыень энэ ехэ хуралда бэлэг барибаб. Гэхэтэй хамта, манай ехэ хүбүүн, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Баясхалан, Зүблэлтын эрдэмэй академиин гаргаһан «Экспресс-выпускдэ» аба тухайгаа ехэ халуунаар, тодоор бэшэһэн байгаа. Тэрэниие намда Москвагай зохёолшод дамжуулаа. Тэрээн соонь «Монголой нюуса тобшын» 750 жэлэй ойдо зорюулһан эрдэмтэдэй, зохёолшодой элидхэл олохон ороһон байна.

Хуралдаанай һүүлдэ түлөөлэгшэдтэ «Наран тухай домог» гэһэн хатар харуулаа. Тэрэнэй һүүлээр Монголой Уран зохёолшодой холбоон Зүблэлтын уран зохёолшодые хүлеэн абаа. Би тэндэ Чимит-Рэгзэнэйнгээ оршуулһан «Монголой нюуса тобшые», Д. Нацагдоржийн буряад хэлэн дээрэ гараһан шүлэгэй номые бэлэг баряаб.

Үдын хуралдаан академик Б. Ринченэй түрэһэнһөөнь хойшо 85 жэлэйнь ойдо зорюулагдаа. Тэндэ ехэ олон түлөөлэгшэд үгэ хэлээ. Үдэшэлэн «Бүртэ «Чино» гэһэн үндэһэн балет харуулагдаа һэн.

Монголой эрдэмэй хүреэлэнэй президент Н. Содном түгэсхэлэй үгэ хэлэжэ, япон профессор Ш. Озавада Монголой эрдэмэй хүреэлэнэй гэшүүнэй нэрэ зэргэ олгуулаа. Ш. Озава ехэ сэбэрээр монголсор хэлэдэг, зохид, урин шарайтай хүн байна һэн. Һүүлдэнь дуу, хатар харуулба. Президент Н. Содном «Уулын амандаа» (БНМАУ-гай шэнжэлхэ ухаанай академиин түб) айлшадые хүлеэн абаһан байна.

Улаан-Баатарай агаарай онгосын буудалда ошожо, тэндэһээ Хэнтэйн аймагай Дадал сомон тээшэ ниидэхэ болобобди. Тэндэ Чингис хаанай түрэһэн газарые үзэхэ байбабди. Ниидэжэ ябахадаа, онгосомнай Дадал сомондо буугаа. Саашаа ниидэхэ гэхэдэ, бороо орожо байгаа һэн. Теэд Хэнтэйн аймагай захиргаанай дарга Намсарайжавын Насан-Очир гэгшэ түлөөлэгшэдтэ нютагайнгаа музей харуулба. Тэрэ сомондо ехэнхидээ буряадууд ажаһуудаг байна. Музейнүүдынь ехэ гоё. Хэдэн олон гэртэй, урданайхяар дугытайгаар бариһан гэрнүүд. Тэндэ буряадуудай хубсаһа хунар, эрмэгтэй гутал, ан гүрөөлэй дүрсэ, мүнгэн эмээл, хутага, аяга, тогоон, сомоной бэрхэ ажалшадай дүрые табиһан байна.

Тэндэ нэгэ бага амараабди. Газаа агаарта бултандамнай хуушуур, сай асаржа хооллуулаа. Тэндэһээ бултадаа саашаа ниидэжэ, яһала һайн хүреэбди. Тэндэ гушаад гэран һээы гэр табиһан байгаа. Маанадые дүрбэ дүрбэн хүнүүдээр һээы гэртэ оруулаа. Би Москвагай эрдэмтэд К. Яцковская, Л. Букина, Үбэр-Монголой багша М. Сайжармаа гурбантай байгааб. Тэрэл үдэшэлэн аймагай дарганар маниие хүлеэн абаа һэн.

Чингис хаанай түрэһэн газарта бултыемнай хэдэн машинаар абаашаа. Японой, Америкын, Англиин, Хитадай, Иранай, Италиин, Франциин, Чехословакиин, Польшын, Үбэр-Монголой, Финляндиин, Германиин, Кубын, Болгариин, Швециин, Турциин, Норвегиин, Канадын, Венгриин, Зүблэлтын түлөөлэгшэд тэндэ ябалсаа. Орой дээрэнь гараад харахада, ехэ гоё. Онон гол, Бурхан-Халдун хада харагдажа байна. Манай Буряадай түлөөлэгшэд дүрэеэ буулгалсажа байгаа бэлэй. Дээшээ гаража ябахадаа, нэгэ монгол эрэгтэй эмэгтэй хоёрой хөөрэлдэжэ байхые дуулаабди.—«Чингисэй хүшөөгэй дэргэдэ дүрэеэ буулгуулжа болохогүй, хадын хаяада буулгажа болохо»,— гэһэн удхатайгаар ярилдажа байба. Юундэ эдэнэр тиигэжэ хөөрэлдэнэб гэжэ Н. Содном-гуайн абгай Цэрэндулмаһаа һурахадамни:

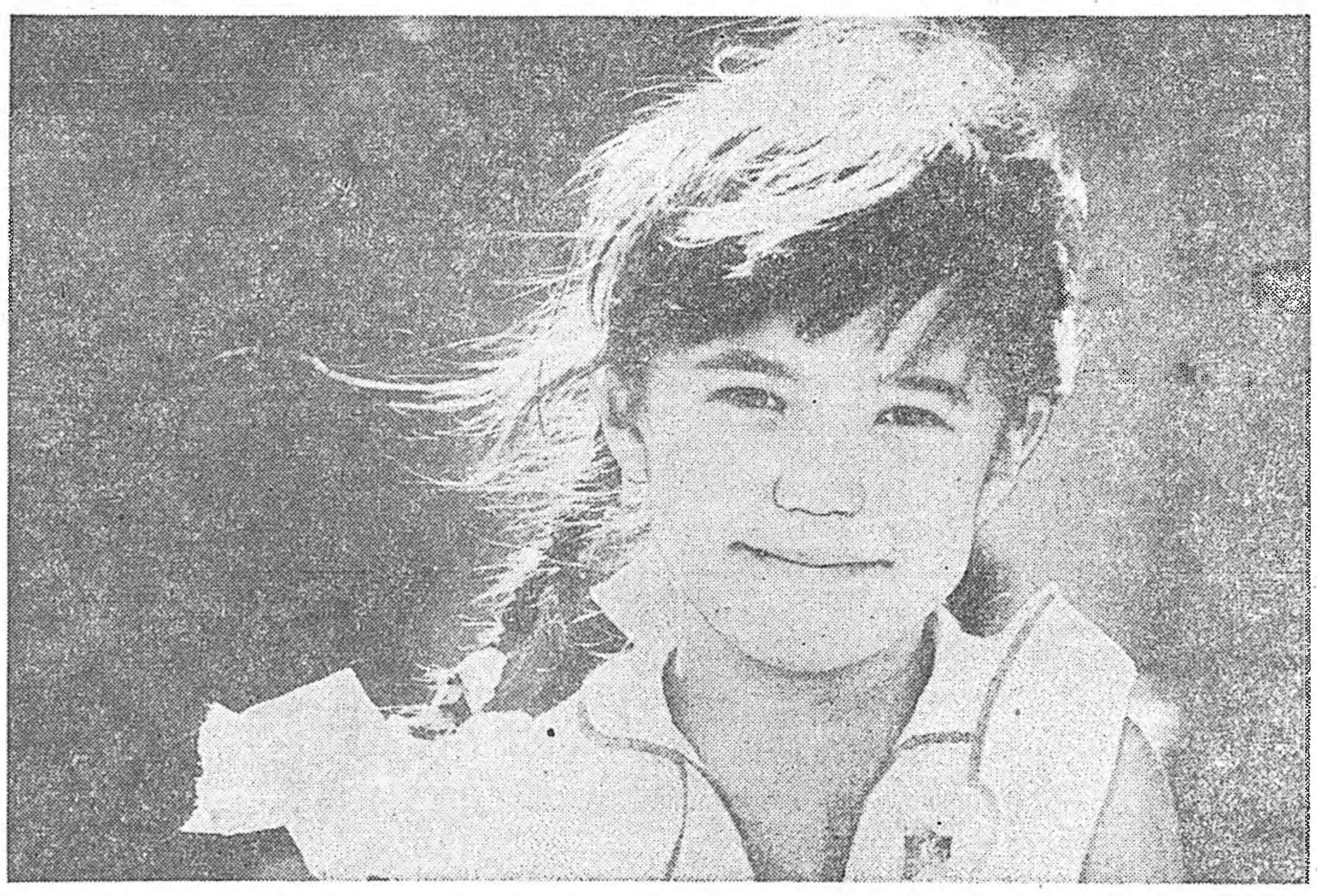
— Зарим зон тиигэжэ һанадаг лэ даа. Бидэ орой дээрэнь дүрэеэ буулгуулжа үзөөгүйбди,— гээ һэн. Би тэндэ Чимит-Рэгзэнэйнгээ саашанхи түрэлөө һайнаар олохын түлөө ехээр һүгэдэн мүргөөд, доошоо буугаа һэм даа. Н. Содном-гуайн абгай Цэрэндулма намайе ехээр хайрлаһан янзатай, ходол минии хажууда ябадаг байгаа. Теэд урдань Монголдо байхадамнай танидаг байгаа ха юм даа.

Тэндэһээ доошоо буухадамнай, Гурбан-Нуурай дэргэдэ Чингис хаанай бага нэгэ хүшөө байгаа. Тэндэ президент Н. Содном, абгай Цэрэндулма, Монголой Уран зохёолшодой холбооной дарга Мээмуутай дүрэеэ буулгуулаа һэмди. Саашаа ошоходомнай, зон шагай гаар наадажа байгаа. Халта саананһ номо годлёор харбажа, ехэл хүхюун олон зоной абяан гаража байба. Бидэндэ харбагты гэхэдэнь, би харбаа һэм. Һүүлдэ харахадамни, минии годли сагаалсада яһала дүтэ ошоһон байгаа һэн.

Тэндэ байхадамнай, саг үргэлжэ бороо ороо. Тэрэ ехэ наадан болохо Абарга-тосоноошье ошохо аргагүй, онгосо буухашье, ниидэхэшье аргагүй байгаа. Тиин лэ һөөргөө Улаан-Баатараа бусаабди.

Һүүлшын үдэр түлөөлэгшэдые Монголой Пионернүүдэй ордондо абаашажа, «Тэмүүжин» гэжэ хүүгэдэй оперо харуулаа. Тэндэ МАХН-ын түрүүлэгшэ нүхэр Г. Очирбат байлсаба. Монгол ороной жаахан хүүгэд, зургаан наһанһаа арбан хоёр хүрэтэр наадана, дуулана. Тэдэ хүүгэдые шагнажа һуухадаа, манай Буряадай жаахан хүүгэд хэзээ түрэл хэлэн дээрээ иигэжэ багашуулай оперо дуулажа байха гээшэб даа гэжэ минии досоо нэгэ жэгтэй бодол түрэхэ юм. Бодолгүй ябадалай гэмээр иигэжэ түрэл хэлээ мартаад шахуу байха гээшэ ехэл хэсүү байна даа. Теэд саашадаа бага сага түрэл хэлэн тээшээ нюурмаг боложо эхилээ хадаа һайн гээшэ бэд даа.

Ханда-Цырен НАМЖИЛОВА.
Улаан-Баатар — Улаан-Үдэ.

Бага наһан. Д. АЛТАЕВАЙ фото.

Гунга ЧИМИТОВ — Шог ёгто долгиндо

ШОНО ДАРГЫН ШООДБОРИ ААША

БАСНИ

Үнихэнэй дүлгеэн байһан
Үндэр хадын ажахыда
Шэнэдхэн хубилгаха хуули
Шэнхинэмэ дорьбоо татаба ха:
Ажахын хүгжэлтэ түргэдхэхэ,
Ашаг олзыень ехэдхэхэ,
Ажал хүдэлмэриие хурдадхаха,
Алибаа алдуугаа усадхаха,
Амитан бүхэнэй эдэбхиие
Аймшагтай үндэртэ хүргэхэ,
Залхуу, зайран, тунайша,
Заршам, журам эбдэдэг
Хамаг хойрог этэгээдүүдтэй
Хайра гамгүй тэмсэхэ,
Хуурмаг мэхэ, эдилгэ,
Худал, хулгай гэлэнүүдтэй
Эбсэшэгүй байдал тогтоохо,
Элирүүлхэ, хэһээхэ.
Хада хүбшын ангуудай
Хамаг хэрэг хүтэлэгшэдэй
Харюусалгые шэнэдхэн,
Хатуу эрилтэ табиха,—
Одоо иимэ тогтоолой
Олоной тунхаг болоходо,
Юрын ан гүрөөлнүүд
Юумын ехээр баясаба.
Шэнээ шадалаа элсүүлээд,
Шэнэ ёһоор ажаллаба.
Харин хадын ажахын
Хамаг дарга ноёдууд
Һүүлээ хабшан хүлтэгашаба,
Һүүдэр бэдэрэн бултагашаба.
Ангуудай дарга Шоно
Айлгуур ехэ ноён һэн.
Залинта тогтоолой гарахада,
Залд гэн, зүрхөө тэбэрижэ,
Номгорхысо номгорон,
Нойроо, хоолоо мартаба.
Ухаан бодолоо элсүүлэн,
Ушар байдалаа шэбшэбэ:
«Зай, энэ тогтоолнай
Залхуутайхан юм байна,
Урдань ажал хэрэгээ
Унжыжа нүхэндөө хэбтээд,
Ударидадаг ёһомнай
Узууршаараа һалаба.
Ахир шаара шабхаруулда
Аргагүй эрхэ үгтэбэ.
Харшалуулһан, тамалуулһан
Хамагаа хуу һанажа,
Хойшонь, дээшэнь дуулгажа,
Хоро үһөөгөө нэхэхэнь,
«Хамтын зоори — минии»,— гээд,
Хамаагүйгөөр абадагни
Одоо мүнөө болигдоо,
Орогүйгөөр ошогдоо —
Хулгай, худал, эдилгэ —
Хуулиин ёһоор хоригдоо...
Үрэгүй энэ ажалһаа
Үтэр түргэн гарахам...»— гээд,
Өодэнь ута мэдүүлгэ
Өөрөө бэшээд ябуулба.
Үбгэн наһан ерээ гэбэ,
Үбшэ хабшан диилээ гэбэ.
Ударидаха эршэм һалаа гэбэ.
Урданайм эрдэм дууһаа гэбэ.
Юрын амитад гайхалдаба,
Юрьен шууяа табилдаба:
«Анханда ноён болохоо
Амаргүйгөөр тэгүүлһэн аад,
Арга хургаа бэдэржэ,
Аһажа өөдөө зүдхэһэн аад,
Шэнэ хуулиин гарахада,
Шэнээр хэрэгээ хүтэлхэгүй —
Шэгээ юундэ хүсэлһэн,
Шэбэр руу юундэ хулжабаб!
Харюусалгаһаа тэрьедэһэн
Хамаг шалтагынь элирүүлхэ,
Хэжэ байһан ажалыень
Хэмгүй шангаар шалгахал!»—
Гэһэн тогтоол суглаан дээрэ
Гэнэгүй зүбөөр гаргаба.
Үндэр Шоно ноёной
Үнэн шарай элирбэ.
Харюусалгата үүргэ һэмээхэн
Хаяхаа һанаһаниинь мэдэгдэбэ:
Олон жэлдэ Шоно дарга
Ойн ажахые хүтэлхэдөө,
Үргэн нийтын зөөриие
Үбэршөөн абадаг,
Үридэг, дүтынхидтөө үгэдэг
Үзэлэнгэй ноен байшаба.
Хойрог зан гаргадаг
Хоёр нюурынь элирбэ,
Эдилгэ ехээр абадагынь,
Эдилгэ дээшэнь үгэдэгынь,
Мэхэ гохо гаргадагынь
Мэдэгдэн, сүүдээр хэһээгдэбэ.
Ойн ажахыда болоһондол
Одоо иимэ үзэмжэгүй байдал
Үйлэдбэри, хамтын ажахыда
Үзэгдэдэг болонхой.
Эгээлэй үнэн ажалшад,
Энэ басниим уншагшад,
Харата, хорото этэгээдүүдэй
Хара хэрэг элирүүлжэ,
Хубисхалта шэнэ ёһоор
Хурса шүүмжэлэл дэлгэрүүлэгты!

Этигэхэ һаа, этигэгты...

ҺҮНЭҺЭ... ШЭГНЭЖЭ БОЛОХО ГҮ?

«Сэдьхэл» гэжэ ходо хэлэдэгбди. «Сэдьхэлни үбдэнэ», «һайхан сэдьхэлтэй хүн», «Хүнэй досоохиие мэдэхэгүйш», «Үнэн сэдьхэлһээ ажаллана» гэхэ гү, үгышье һаа, «һүнэһэгүй хүндэл хүдэлхэ» гэлдэдэгбди. Сэдьхэл... һүнэһэн. Энэмнай юун гээшэб? Нюдөөрөө хаража болошогүй, хэмжэхын аргагүй, бодото бэшэ юумэн шэнгеэр бидэндэ һанагдадаг гээшэ аб даа. Харин эрдэмтэд юун гэдэг хаб?

Һүзэгтэйшүүлэй этигэдэгэй ёһоор, ами табижа хэбтэхэдэ, һүнэһэн гээшэ хүнэй бэеые орхин дэгдэдэг гэжэ мэдээжэ. Тиимэл хэдань энээниие шэгнэжэ болохогүй юм гү гэжэ американ эрдэмтэд бодоһон байна. Хэлэһэнээ гансата хүсэлдүүлбэ. Үхэжэ хэбтэхэ үедэ ямар хубилалтанууд болодог бэ гэжэ медицинэдэ мэдэгдэнхэй ха юм даа. Тэдэ бүхы юумые хараадаа абаһан тусхай шэгнүүр эрдэмтэд бүтээбэ. Удаа дараалан, хэдэн туршалга хэжэ үзөө. Хүлеэгдээгүй һонин дүн гаража ерээ: нэгэхэн граммой мянганай нэгэ хуби гэхээр өөдэгүй хүнгэн байха аабза гэн гэһээнь, хүнэй һүнэһэн аяар 2,5 граммһаа 6,5 грамм хүрэтэр татадаг байшоо!

Энээхэн ушарые Ленинградай медигүүд прибороор буулгажа абаһан байна: ами табиха үедэ үндэгэнэй тухэлтэй юуншьеб хүнэй бэеһээ һалажа ошодог байба. Зүгөөр хүнэй һүнэһые хэншье нюдөөрөө хаража, гартаа барижа үзөөдүй. Гэбэшье алибаа юумые элирүүлэн мэдэжэ абаха арга боломжо гээшэ хизааргүй ха юм даа. Тиимэһээ хэзээ нэгэтэ юунэй элирхые хэн мэдэбэ?

(«Крестьянка» журналай 1990 оной 10-дахи дугаарһаа абтаба).

«БААБГАЙЕ ЭРЕЭГҮЙБ!»

Зунай шаранхатаһан (мяханай хомор) үедэ, хүдөөгэй хүдэр хара ажалшан, жара тухай наһанай Содномой Дамдин, нютагай зоной хэлсэдэгээр (Мудуу Дамдин) морсада һуужа, бэлэн мяха зооголхо һанаатай, Хойто Асын хужарта наратайһаа эхилжэ һууба.

Һуужа эхилһэнһээ хойшо мааниинь мэгээм уншаһандал: «Буурал баабай» аа! Багые бага гэхэгүйб, томые томо гэхэгүйб, үршөөгыт! Долоон Үбгэдэй Отхон-оо! Туранхайе туранхай гэхэгүйб, тарганиие тарган гэхэгүйб, хайрлыт! Би борохон шүлэ ууужа, хии һалхияа хиидхүүлхэм, хотынгоо халууниие дарүүлхам. Хорёо соохи мяхан хэшартай болоо, хүбшэ тайгын ан гүрөөһэн һанагдаад байна, хэшээгыт!» гэжэ дурда-дурдаһаар үдэшэ болгобо. Алмайрһаар байтарнь ара талаһаань модо шулуунай няжаганахада, Дамдинай гэдэргээ эрьелдээд харан гэһээнь, шэбэр соохоо шара маахай хоёр хүл дээрээ бодоод, ши һаа — ши, би һаа — би гэһэншүү зааран томо баабгай гараад, 20—30 алхам зайда нууга тээшэнь гэшхэлжэ ябаба.

Баабгайе хүлеэгээгүй Дамдин сошоһондоо үй хай болоһон, үрөөһэн нюдэниинь хялар дээрээ хялар болонхой, тодхоһон буугаа тала руу шэдэһэн, нэгэ мэдэхэдээ нуугынгаа хэгданда гал аһаагаад, Буурал Баабай, би шамһаа баабгайе эреэгүйб, үтэр түргэн ябуула гэжэ һөөлдэнхэй хоолойгоор баабгайн зүг тээшэ һүхиржэ байгаа һэн гэхэ.

Ц. ЧИМИТОВ.
Хэжэнгэ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21 2-57-53; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и сельkоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-45. Заказ № 264.